

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2025

Eliška Tlustá

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií

Poruchy funkce rodiny a jejich vliv na dospělý život dítěte

Bakalářská práce

2025

Eliška Tlustá

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Tlustá**
Osobní číslo: **Z22066**
Studijní program: **B0988P240002 Zdravotně sociální péče**
Téma práce: **Poruchy funkce rodiny a jejich vliv na dospělý život dítěte**
Téma práce anglicky: **Family dysfunction and its impact on a child's adult life**
Zadávací katedra: **Katedra porodní asistence, perioperační péče a zdravotně sociální péče**

Zásady pro vypracování

1. Studium literatury, sběr informací a popis současného stavu řešené problematiky.
2. Stanovení cílů a metodiky práce.
3. Příprava a realizace výzkumného šetření dle stanovené metodiky.
4. Analýza a interpretace získaných dat.
5. Zhodnocení výsledků práce.

Rozsah pracovní zprávy: **35 stran**
Rozsah grafických prací: **dle doporučení vedoucího**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Literatura dle doporučení vedoucího závěrečné práce.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Adéla Michková, Ph.D.**
Katedra porodní asistence, perioperační péče
a zdravotně sociální péče

Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **23. dubna 2025**

doc. RNDr. ThLic. Karel Sládek, Ph.D., MBA v.r.
děkan

L.S.

Mgr. Helena Poláčková v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 7. března 2025

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Práci s názvem **Poruchy funkce rodiny a jejich vliv na dospělý život dítěte** jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 17. 6. 2025

Eliška Tlustá v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych zde vyjádřila své poděkování všem, kteří mě během psaní této práce a celého studia podporovali. V první řadě děkuji své vedoucí práce Mgr. Adéle Michkové, Ph.D., za její odborné vedení a vstřícný přístup. Velké poděkování patří také všem aktérům výzkumu, kteří se ochotně podělili o své osobní životní příběhy. V neposlední řadě také děkuji své rodině a partnerovi za podporu a trpělivost, kterou se mnou měli během psaní bakalářské práce i po celé období studia.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá problematikou vlivu narušeného rodinného prostředí v dětství na dospělý život dětí, které v takovém prostředí vyrůstaly. Teoretická část práce, opřená o odbornou literaturu, se věnuje vymezení pojmu rodina a jejím funkcím včetně jejich poruch, dále potřebám dítěte a faktorům, které je ovlivňují, a rovněž legislativnímu ukotvení problematiky ohroženého dítěte, včetně nevhodného zacházení a syndromu CAN.

Cílem průzkumné části je zjistit, jaký vliv podle subjektivního vnímání aktérů mělo narušené rodinné prostředí na jejich dospělý život a jak zpětně nahlízejí na své dětství. K naplnění cíle byl využit kvalitativní výzkum realizován prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, které byly dále analyzovány pomocí tematické analýzy podle Braun a Clark (2006).

KLÍČOVÁ SLOVA

Rodina, funkce rodiny, porucha, dětství, vliv, dospělost

TITLE

Family dysfunction and its impact on a child's adult life

ANNOTATION

The bachelor thesis focuses on the lives of adult children who, according to their subjective perception, grew up in families where family functioning was disrupted for various reasons. The theoretical part of the thesis, based on scholarly literature, addresses the definition of the concept of family and its functions, including dysfunctions. It also explores the needs of the child and the factors influencing them, as well as the legislative framework concerning endangered children, including inappropriate treatment and the CAN syndrome.

The aim of the research part is to determine how, according to the respondents' subjective perceptions, the disrupted family environment affected their adult lives and how they retrospectively view their childhood. To achieve this, qualitative research was conducted using

semi-structured interviews, which were subsequently analyzed through thematic analysis based on Braun and Clarke (2006).

KEYWORDS

Family, family function, disorder, childhood, influence, adulthood

OBSAH

Úvod.....	12
1 CÍLE A METODY PRÁCE.....	14
1.1 Cíle bakalářské práce	14
1.2 Metody k dosažení cíle	14
Teoretická část	15
2 RODINA.....	15
2.1 Definice rodiny	15
2.2 Rodina jako systém.....	16
2.3 Rodinný cyklus	17
2.4 Funkce rodiny	17
2.5 Porucha funkce rodiny	18
2.6 Příčiny poruch funkce rodiny	20
3 DÍTĚ A JEHO POTŘEBY	21
3.1 Teoretické přístupy k potřebám dítěte	21
3.2 Klasifikace potřeb dítěte	24
3.3 Faktory ovlivňující potřeby dítěte.....	25
4 OHROŽENÉ DÍTĚ.....	27
4.1 Ohrožené dítě z hlediska legislativy	27
4.2 Vyhodnocování situace dítěte	28
4.3 Individuální plán ochrany dítěte	29
4.4 Nevhodné zacházení s dětmi.....	30
4.5 Formy nevhodného zacházení s dětmi.....	30
4.6 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte	31
Průzkumná část	33
5 METODIKA PRŮZKUMNÉ ČÁSTI.....	33
5.1 Příprava a průběh sběru dat	34

5.2	Zpracování dat	36
5.3	Charakteristika aktérů	36
6	PREZENTACE VÝSLEDKŮ	39
6.1	Schéma a jeho popis	39
6.2	Interpretace výsledků rozhovorů	40
6.2.1	Oblast dětství	40
6.2.2	Oblast dospělost.....	47
6.2.3	Témata napříč dětstvím a dospělostí.....	53
6.2.4	Dětství v dospělém životě.....	56
7	DISKUZE	59
8	ZÁVĚR	64
9	POUŽITÁ LITERATURA	66
9.1	Primární zdroje	66
9.2	Internetové zdroje	67
9.3	Ostatní zdroje	70

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1 - Bronfenbrennerův ekologický model (McLeod, 2023)	22
Obrázek 2 - Bronfenbrennerův bioekologický model (Practical Psychology, 2023)	22
Obrázek 3 – Schéma tematických oblastí (autorka práce, 2025).....	39

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

APA	American Psychological Association
CAN	Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
WHO	World Health Organization

ÚVOD

Téma bakalářské práce bylo zvoleno na základě mého osobního zájmu a zkušenosti, kdy ve svém okolí dlouhodobě vnímám zvyšující se výskyt rodin, které vykazují známky poruchy rodinných funkcí. Moji domněnku o rostoucím počtu těchto rodin podporují i statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Podle těchto údajů bylo v roce 2023 evidováno 9 353 dětí v souvislosti s týráním, zneužíváním či zanedbáváním, zatímco v roce 2024 tento počet vzrostl na 10 115 dětí (MPSV, 2023; 2024). Tato skutečnost podnítila mou potřebu blíže porozumět tomu, jak může narušené rodinné prostředí ovlivnit život dítěte a jaké důsledky si s sebou může nést do dospělosti.

Není pochyb o tom, že rodina je primárním a základním prostředím, kde se dítě vyvíjí. Její funkčnost hraje v tomto směru klíčovou roli, a to zejména při utváření osobnosti jedince. Pokud jsou ale rodinné funkce narušené, může to mít závažný dopad nejen na dětství, ale i na pozdější dospělý život dítěte. Jak uvádí Dunovský (1999), poruchy v rodinných funkcích ovlivňují psychický, sociální i morální vývoj dítěte, což se často může projevit i v dospělosti. V České republice je význam rodinného prostředí a jeho případná porucha funkce zohledněna i v legislativě, zejména v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který definuje podmínky ohrožení dítěte a stanovuje možnosti intervence.

Teoretická část vymezuje pojem rodiny a její funkce, zaměřuje se na příčiny a projevy jejich poruch, zabývá se potřebami dítěte a faktory, které je ovlivňují a neopomíjí ani pojem ohroženého dítěte a legislativní rámec ochrany dětí v České republice. Dále věnuje také pozornost tématům, jako je nevhodné zacházení, syndrom CAN či teorie citové vazby, které jsou podloženy odbornými zdroji.

Výzkumná část je členěna do několika kapitol. V úvodní kapitole je popsána metodika výzkumu, včetně výběru aktérů, formy sběru dat a postupu analýzy. Následuje kapitola zaměřená na zpracování a analýzu dat, kde je popsán proces tematické analýzy dle metodiky Braun a Clarke (2006), včetně jednotlivých analytických fází. Dále je uvedena charakteristika aktérů, která nabízí základní informace o osobním zázemí účastníků a jejich rodinném kontextu. Klíčovou částí je interpretace výsledků rozhovorů, která je systematicky rozdělena do tematických oblastí. Celkově tato část vychází z kvalitativního přístupu, kdy pomocí polostrukturovaných rozhovorů byla získána data od dospělých aktérů, kteří sami hodnotí svou původní rodinu jako ne zcela funkční. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak tito aktéři reflektují své dětství a jaké důsledky pocítují ve svém dospělém životě.

„Já bych byla ráda, když by třeba aspoň někomu tohle pomohlo se nad tím zamyslet, co svým dětem dělá a jaký to může mít na ně vliv do života. Prostě kdyby se nějaký lidi zamysleli nad tím, co dělají se svojíma dětma, asi by to taky nebylo úplně marný...“ (Aktérka A3, 2025)

1 CÍLE A METODY PRÁCE

1.1 Cíle bakalářské práce

Teoretická část

Cílem teoretické části je charakterizovat pojem rodiny, včetně jejích základních funkcí a jejich možných poruch, a současně vymezit potřeby dítěte, které by rodina měla naplňovat v rámci zdravého vývoje jedince.

Průzkumná část

Cílem průzkumné části je zjistit

- jak dospělí jedinci, kteří subjektivně hodnotí svou primární rodinu jako nefunkční reflektují své dětství a rodinné prostředí
- jakým způsobem podle jejich názoru tato zkušenost ovlivnila jejich život v dospělosti

1.2 Metody k dosažení cíle

V teoretické části byla k naplnění stanoveného cíle využita metoda rešerše odborných zdrojů, z nichž byly čerpány relevantní poznatky vztahující se k tématu práce.

V rámci průzkumné části byl aplikován kvalitativní výzkumný přístup. Potřebná data byla získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a následně analyzována pomocí tematické analýzy.

TEORETICKÁ ČÁST

2 RODINA

Rodina je místem, kde začíná naše životní cesta a kam se často vracíme v průběhu celého života. Od narození až do smrti nás formuje, ovlivňuje naše hodnoty, postoje i způsob, jakým vnímáme svět kolem sebe. Představuje základní součást společnosti a hraje zásadní roli v utváření naší osobnosti.

Lze říct, že hlavním posláním rodiny je poskytovat ochranu, podporu a jistotu všem členům rodiny, a to zejména v obtížných životních situacích. Měla by být prostorem, kde člověk nachází oporu, porozumění, pocit bezpečí a přijetí.

Je však třeba si uvědomit, že význam rodiny může mít pro každého jinou podobu. Možná bychom byli překvapeni rozmanitostí odpovědí na otázku: „**Co pro vás znamená rodina a kdo ji tvoří?**“ Pro mnohé není rodina pouze o pokrevních poutech, ale někdy je rodina spíš o těch, kteří nás provázejí a stojí při nás, ať už je život jakýkoli.

„Rodina je kdokoli, kdo tě miluje bezpodmínečně.“ (Ralph Smart)

2.1 Definice rodiny

Kdysi pro definici rodiny byl zásadní svazek, který schválila autorita v podobě církve či státu a následné pokrevní příbuzenství. V dnešní době lze říct, že se na rodinu hledí jako na skupinu lidí, kteří se jako rodina cítí a nemusí být definována sňatkem, či biologickým příbuzenstvím. Avšak ve srovnání s minulostí jsou dnešní rodiny křehčí a méně stabilní. (Matoušek a kol., 2013)

Najít jednu přímou a plně platnou definici pro rodinu pohledem dnešní doby je náročné. Dalo by se říct, že vlastně jednoznačná definice ani není. Liší se totiž v závislosti na tom, jakým odborným pohledem na ni hledíme. Jinak rodinu bude definovat sociologie, psychologie nebo právo.

Například sociologická encyklopedie rodinu definuje jako původní a klíčovou skupinu a instituci, která tvoří základ sociální struktury a ekonomiky, jejímž hlavním úkolem je zajišťovat reprodukci, výchovu a socializaci dětí, a zároveň slouží k předávání kulturních hodnot a udržování kulturní kontinuity. (Nešpor, 2018)

Vágnerová potom přidává k této definici i více psychologický pohled, kdy zdůrazňuje, že rodina ovlivňuje psychický vývoj dítěte, poskytuje bezpečí, emocionální podporu a základní pravidla pro sociální chování. Vnímá, že i přes změny ve struktuře rodiny, jako jsou rozvody nebo neúplné rodiny, zůstává rodina základním stavebním kamenem společnosti. (Vágnerová, Lisá, 2022)

Naopak třeba právní pohled se na rodinu kouká mnohem odměřeněji, kdy reaguje spíše na vazby, které mezi jednotlivými členy vznikají (manželství, rodičovství, péče o děti, ...) v souvislosti s jejich právy a povinnostmi. Výchozím pramenem v tomto směru může být občanský zákoník.

2.2 Rodina jako systém

Z pohledu, že rodina funguje jako propojený systém, vychází teorie rodinných systémů. Teorie tvrdí, že rodina je komplexní systém, ve kterém se členové ovlivňují navzájem. Využívá se především v rodinné terapii a soustředí se na rozpoznávání vzorců chování, které se objevují v interakcích mezi členy rodiny. Jejím cílem je identifikovat a případně narušit opakující se negativní vzorce chování. Z tohoto pohledu je rodina chápána jako klíčové prostředí mezilidských vztahů, v němž si jednotlivci vytvářejí své strategie a způsoby chování v reakci na ostatní členy rodiny. (Johnson, Ray, 2016)

Základní charakteristiky rodinných systémů potom rozdělujeme do 4 tezí. Jedni z prvních, kdo je rozdělili, byli Kantor a Lehr (in Sobotková, 2007), a to následovně:

1. **Rodinné systémy jsou organizačně složité:** V rodinách jsou tvořeny různorodé sítě vzájemně propojených vztahů, které se ovlivňují. Z tohoto vyplývá, že k rodině je nutno přistupovat z různých hledisek a není snadné ji zkoumat.
2. **Rodinné systémy jsou otevřené:** Umožňují a jsou schopny změny.
3. **Rodinné systémy jsou adaptabilní:** Jsou schopné vývoje na základě reakcí na vnitřní a vnější podněty.
4. **Rodinné systémy jsou systémy průběžné informační výměny** (Kantor a Lehr 1975 in Sobotková, 2007)

Považuji za důležité si uvědomit, že v rodině jako systému se tvoří také subsystémy, které jsou nejčastěji určovány pohlavím, generačním postavením či pozicí v rodinné hierarchii. Nejpřírozenějšími subsystémy se stávají děti a prarodiče. Může jim být ale i matka s dcerou (otec se synem), matka se svou matkou v koalici proti všem apod. Důležité je uvědomění, že jakákoli porucha funkce v rámci jednoho subsystému se vždy promítá do celkového fungování

rodinného systému. „*Rodina může zůstat touž rodinou, jestliže se přestěhuje, ale nemůže být touž rodinou, jestliže se něco stane dítěti, jestliže se matka stane závislou na alkoholu, jestliže zemře babička, jestliže otec naváže jiný citový vztah a rodinu zanedbává atd.*“ (Matějček, 1992, s. 34)

2.3 Rodinný cyklus

Tento cyklus není definován délkou existence jednotlivce, ale naopak délkou existence rodiny, i když jednotlivci mohou procházet více cykly, pokud žijí v různých rodinách během svého života. Délka a průběh cyklu se mění v závislosti na kulturních a civilizačních změnách, stejně jako na věkových a biologických faktorech členů rodiny. Mezi nejzákladnější mezníky tohoto cyklu patří narození, smrt, manželství, narození dětí, jejich vzdělání a následný odchod z domova. (Nešpor, 2017)

Vlivy, které působí na rodinný cyklus, rozdělil německý psycholog Paul B. Baltes. (in Sobotková, 2007) Dle něj by se měly zohledňovat tyto typy vývojových vlivů:

1. **Normativní vývojové vlivy** = ty, které jsou očekávané/pravidelné, např.: narození dítěte, nástup do školy, zaměstnání, odchod dospělého dítěte od rodičů apod.
2. **Nenormativní vývojové vlivy** = neočekávané životní události, např.: narození nemocného dítěte/dítěte s postižením, těhotenství v adolescenci, rozvod či rozchod rodičů apod.
3. **Širší společensko – kulturní a historické vlivy společné lidem určité generace** = např.: změna politického režimu, vliv ekonomické úrovně rodiny, prudký rozvoj informačních technologií apod.

Je důležité mít na paměti, že rodinný cyklus je velice individuální a může se lišit podle specifických okolností rodiny a jejího prostředí.

2.4 Funkce rodiny

Rodina představuje základní jednotku, která by měla plnit řadu nezbytných funkcí pro zdravý vývoj jedince, ale i společnosti. Myslím si, že v kontextu sociální práce je důležité těmto funkcím správně porozumět, aby bylo možné efektivně podporovat rodiny v jejich plnění.

Z pohledu **biologicko-reprodukční funkce** rodinu považujeme za základní jednotku poskytující její reprodukci. Aby se společnost mohla dál rozvíjet, potřebuje pro to stabilní základu, kterou v tomto směru může poskytnout právě rodina. Avšak tato funkce nesouvisí jen s reprodukcí potomstva, ale zahrnuje i následnou péči o něj. (Kraus, 2008)

Mezi další funkce, kterou rodina zastává, patří funkce **ekonomická**. Považuji za zásadní si uvědomit, že finančními prostředky rodina nezabezpečuje pouze základní potřeby, ale využívá je také na sport, vzdělání, koníčky apod. svých členů. Tradičně se tato funkce vyznačovala dělbou práce v rámci domácnosti (např. muž jako živitel, žena jako pečovatelka). Současný model rodiny se ale přizpůsobuje moderním socioekonomickým podmínkám, kdy dospělí členové aktivně působí jak ve výrobní, tak nevýrobní sféře prostřednictvím svého zaměstnání. Zároveň se rodina proměňuje v důležitýho spotřebitele, na nichž je trh ve značné míře závislý. (Kraus, Poláčková, 2001, Kraus, 2008)

Socializačně – výchovná funkce rodinu vnímá jako primární socializační skupinou, kde se jedinec učí základním sociálním rolím a kulturním normám, které zásadně ovlivňuje společnost, ve které vyrůstá. Dalo by se říct, že vlastně učí dítě umět se přizpůsobovat životu. Stěžejní úlohou této funkce je postupně připravit dítě na vstup do jeho dospělého života. (Kraus, 2008)

Poslední a velmi důležitá je také **emocionální funkce**. Rodina by měla poskytovat takovou emocionální podporu, která je zásadní pro vývoj zdravé sebedůvěry a stability všech jejích členů. Mám za to, že význam má emoční zázemí pro děti zejména během vývoje a pro dospělé při zvládnutí stresu. Žádná jiná instituce vám totiž nedokáže dát tolik důležité citové zázemí jako rodina. (Kraus, 2008)

2.5 Porucha funkce rodiny

Rodiny, u kterých se vyskytuje porucha funkce, vnímáme jako ohrožené ve smyslu, že u nich hrozí rozpad nebo jiná závažná újma některých z jejich členů. Pokud rodina selhává ve více oblastech zároveň, označujeme ji jako mnohoproblémovou. Při řešení jejich situace je vhodné jednotlivé problémy seřadit podle důležitosti a přehledně si zmapovat rizikové a ochranné faktory. (Matoušek, 2013)

Zjednodušeně lze říct, že jde o situaci, kdy rodina není schopna zajistit plnění svých základních funkcí. Přesnější definice uvádí: „*Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejich členů do společnosti*“ (Dunovský a kol., 1999, s. 92)

Poruchy funkce rodin poměrně výstižně definoval prof. Jiří Dunovský ve svých publikacích. Ačkoliv se od té doby v pohledu na rodinu mnoho změnilo, domnívám se, že jeho rozdělení poruch funkce lze považovat za stále výstižné.

Profesor Jiří Dunovský tyto poruchy jednotlivých funkcí definuje následovně:

Porucha **biologicko-reprodukční** funkce nastává tehdy, když pár nemůže počít dítě či vědomě rodičovství odmítají. Příčiny nemožnosti počít dítě mohou být dočasné (např. stres, nevhodný životní styl), které lze změnou podmínek ovlivnit, nebo trvalé, podmíněné zdravotním stavem, jež znemožňují založení rodiny. Patří sem i situace, kdy se narodí dítě s postižením, což přináší rodině řadu problémů a výzev.

V případě poruchy **ekonomické funkce** se primárně jedná o stav, kdy rodiče nechtějí či nemohou pracovat a z toho důvodu nemohou zabezpečit dostatek finančních prostředků, které by pokryly náklady rodiny. V takových chvílích lze zhodnotit, že se rodina často stává závislou na společenském systému – státní sociální podpoře. Avšak mimo neschopnosti rodičů najít si práci, může tuto funkci narušit také jistě např.: vážné onemocnění /úmrtí člena rodiny, závislost, náhlá ztráta zaměstnání apod.

Porucha **socializačně-výchovné funkce** se týká vztahu rodičů k dítěti. Úzce souvisí s osobností a výchovnými postoji rodičů, které se formují na základě vlastních zkušeností z dětství, vztahů s rodiči, vzdělání, inteligence, hodnotového systému a také napětí a konfliktů, které rodiče prožívají. Podle Dunovského porucha nastává, když rodiče **nemohou, nechtějí** nebo **nedovedou** o dítě pečovat. V roce 1999 tuto klasifikaci rozšířil o případy týrání, zneužívání či nadměrné péče.

Důvody, proč rodiče **nemohou** pečovat, mohou být podle Dunovského různé – od přírodních katastrof a sociálních krizí (např. války, epidemie, nezaměstnanost) přes problémy rodinného systému (např. velký počet dětí) až po osobní limity rodičů. Tyto situace jsou však obvykle doprovázeny alespoň základním zájmem o dítě. Pokud rodiče **nedovedou** pečovat, často jde o nezralost, neschopnost zvládat náročné situace (např. narození dítěte s postižením, rozvod) či selhávání při přijetí společenských norem. Míra zájmu se v těchto případech liší, od nezájmu po přehnanou péči. Nejzávažnější jsou potom případy, kdy rodiče o dítě pečovat **nechtějí**, případně mu vědomě ubližují, zneužívají ho a týrají. Tyto děti vyrůstají v nepřátelském prostředí bez potřebného citového zázemí.

Porucha **emocionální funkce** pak zásadně ovlivňuje život rodiny i její vztah ke společnosti. Porušené citové vazby negativně zasahují do vývoje dítěte a mohou vyvolat další problémy. Klidná a stabilní rodinná atmosféra je pro dítě klíčová, ale často bývá narušena rozvody, rodinnými krizemi nebo nezájmem rodičů, což může vést až k zanedbávání, týrání a ztrátě

pocitu bezpečí. To často způsobuje psychické potíže a sociálně deviantní chování. (Dunovský 1986, Dunovský a kol., 1999 částečně in Gillerová a kol., 2011)

Je důležité mít na paměti, že všechny funkce i jejich poruchy jsou propojené a vzájemně spolu souvisí, proto je potřebné na případně vzniklé problémy hledět komplexně.

2.6 Příčiny poruch funkce rodiny

Porucha funkce rodiny se může objevit z mnoha různých důvodů. Podle odborného článku „*Cost of Growing up in Dysfunctional Family*“ (2017) jimi může být například:

Tyranský rodič – jeden z rodičů, či oba, své dítě uráží/týrají buď fyzicky, psychicky, nebo kombinovaně.

Přísně kontrolující a/nebo autoritářský rodič – rodič, který nedovoluje dítěti samostatně rozhodovat ani při volbách odpovídajících věku dítěte. Sami nedokážou nebo úplně odmítají dávat svým dětem prostor v rozvoji. Tyto děti následně mohou mít problém umět se samostatně rozhodovat i v dospělosti.

Měkký rodič – rodiče neumí/nechtějí nastavovat pravidla a hranice vůči dítěti, případně jsou v tom neúspěšní.

Porucha osobnosti u členů rodiny – má velký vliv na fungování celé rodiny obzvlášť, pokud je pozdě diagnostikována.

Nemocné/postižené dítě v rodině – často se stává, že se pozornost od ostatních přesouvá zejména na nemocné dítě a potřeby ostatních jsou ignorovány.

Nešťastná životní událost – rozvod, vážná nemoc, úmrtí, ztráta zaměstnání.

Nedostatečný nebo nepřítomný rodič – rodič selhává, ať už vědomě, či nevědomě, protože se nechová adekvátně nebo zanedbává fyzické a citové potřeby svého dítěte. Děti pak mnohdy přebírají roli rodičů vůči svým mladším sourozencům.

Závislý rodič – život rodiny je nestabilní a chaotický, rodiče často nedodržují sliby a zanedbávají fyzické i emoční potřeby dětí. Tyto zranitelné děti jsou vystaveny vysokému riziku zneužívání či budoucího sexuálního vykořisťování. (Al Ubaidi, 2017)

3 DÍTĚ A JEHO POTŘEBY

Pochopení toho, co dítě potřebuje, je podle mého názoru při práci s rodinou velmi důležité. Právě dítě totiž často bývá tím nejzranitelnějším členem, který je plně odkázán na péči svých nejbližších (nejčastěji rodičů). Lze říct, že to, jak kvalitní péči dítě dostává, může do velké míry napovědět, jak celá rodina funguje. Včas si všimnout, že některé potřeby dítěte nejsou naplňovány, může dle mého názoru v sociální práci výrazně pomoci nejen z toho důvodu, že je následně jednodušší zabránit tomu, aby se problémy prohloubily, ale také lze lépe nastavit podporu jak pro samotné dítě, tak pro jeho okolí.

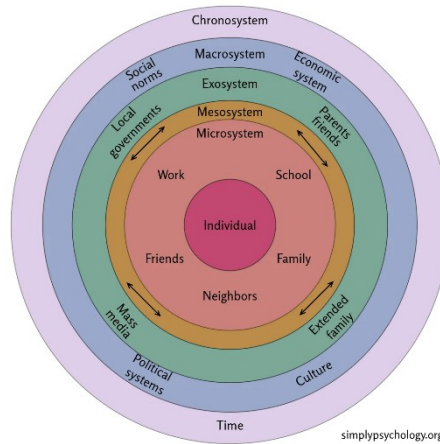
3.1 Teoretické přístupy k potřebám dítěte

Jako základní kámen k tomuto tématu můžeme vnímat **pyramidu základních lidských potřeb**, jejíž hierarchii již v roce 1943 definoval Abraham Harold Maslow. (in Jiráková, 2015)

Základní lidské potřeby, které zde definoval, jsou pro všechny lidi společné. Tyto potřeby Maslow rozdělil do pěti kategorií, které pojmenoval jako **fyziologické potřeby** (základní potřeby, jako je kyslík, výživa, spánek atd.), **potřeba bezpečí** (psychické i fyzické bezpečí), **potřeba lásky a sounáležitosti** (potřeba někam patřit, láska, přátelství, sociální vztahy), **potřeba uznání** (úcta a respekt od ostatních, sebedůvěra) a **potřeba seberealizace** (osobní růst, seberealizace). Tyto potřeby strukturoval do podoby pyramidy, jejíž základní myšlenka vychází z předpokladu, že ve chvíli, kdy člověk dosáhne naplnění v jednom patře, je třeba se posouvat dál (výš v pyramidě). Zároveň zdůrazňuje, že ve chvíli, kdy nejsou uspokojeny alespoň částečně takzvané nižší potřeby, nemohou být uspokojeny potřeby vyšší úrovně. Lze z toho tedy pochopit, že seberealizace nelze dosáhnout bez sociálního přijetí a základního zabezpečení. (Jiráková, 2015)

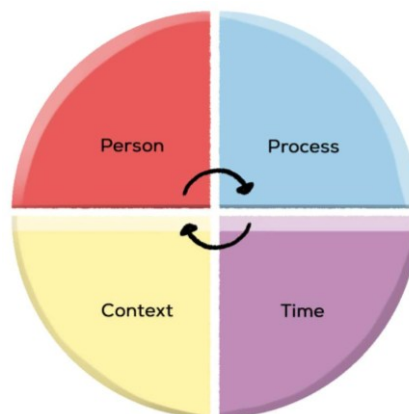
Pokud tuto myšlenku pojmeme z pohledu na dítě, lze usoudit, že pokud děti nemají naplněné nejnižší dvě potřeby, předpokládá se, že se nemohou cítit dobře a prožívat pro ně tak moc důležitý pocit sounáležitosti a uznání, což se potom následně může odrážet v průběhu jejich celého vývoje a dospělého života.

S dalším teoretickým přístupem, který i v dnešní době zohledňujeme, přišel v roce 1977 Urie Bronfenbrenner. Jedná se o **ekologický model**.

Obrázek 1 - Bronfenbrennerův ekologický model (McLeod, 2023)

Hlavní myšlenkou teorie tohoto modelu je nahlížení na vývoj dítěte jako na systém vztahů, který je značně ovlivněn úrovněmi okolního prostředí. Bronfenbrenner přišel s uspořádáním pěti struktur, které jsou vzájemně propojeny a vzájemně spolu souvisí. Jejich uspořádání volil dle toho, jak dalece dopadají na dítě a pojmenoval je jako **mikrosystém** (zahrnuje nejužší vztahy a prostředí), **mezosystém** (interakce mezi mikrosystémy), **exosystém** (nedotýká se dítěte přímo, ale má vliv na jeho život a ovlivňuje jeho mikrosystém) **makrosystém** (společnost a kultura, ve které dítě žije) a **chronosystém** (období, ve kterém dítě vyrůstá a žije). V roce 1994 však Bronfenbrenner společně se Stephenem J. Ceci tuto svou teorii upravil poté, co si uvědomil, že v jiných modelech lidského vývoje bývá jedinec často opomíjen na úkor důrazu na vývojové prostředí a na základě této reflexe vznikl tzv. **bioekologický model**.

Obrázek 2 - Bronfenbrennerův bioekologický model (Practical Psychology, 2023)

Zatím, co ekologický model se zaměřuje hlavně na vliv prostředí, bioekologický model klade větší důraz na samotného jednatelce a jeho aktivní roli ve vývojovém procesu. Teoretickým

rámcem bioekologického modelu je takzvaný PPCT model, který ukazuje, že vývoj jedince je výsledkem interakce mezi jeho jednotlivými částmi, kterými jsou **proces/process** (dlouhodobé a opakující se interakce mezi jedincem a jeho prostředím), **osoba/person** (např.: temperament, inteligence, zdraví, dovednosti), **kontext /context** (systémy z ekologické teorie), **čas/ time** (životní průběh a historický čas). (Guy-Evans, 2024, Tong, An, 2024, Dobrá psychoterapie, nedat.)

Poslední teoretický přístup, který považuji za důležitý zmínit, rozvinul v roce 1969 John Bowlby. V dnešní době tato teorie patří mezi jednu z nevlivnějších a nazýváme ji jako **attachment theory** (teorie attachmentu).

Tato teorie vychází z myšlenky, že se lidé rodí s potřebou tvorby citového pouta. Ze strany dítěte se základním projevem důvěry stává včasná reakce rodiče (pečovatele) na jeho potřeby. Na základě tohoto vzniká vztahová vazba, kterou dítě s rodičem naváže již během dětství a je podmiňující k zaručení dítěti jeho přežití a zdravý vývoj. Těchto vazeb si však dítě může k různým pečujícím osobám utvářet mnoho a různě zaměřených, avšak je důležité, aby alespoň jedna z nich byla bezpečná. To, jakou bude mít rodič schopnost reagovat na vazební požadavky dítěte, je značně odvozeno zejména z vlastní dětské zkušenosti rodiče (toho tedy lze usoudit, že je pravděpodobný přenos typu vazby na další generace). Bowlby zmiňuje, že pro vytvoření včasné citové vazby hrají na straně rodiče/ pečující osoby významnou roli čtyři faktory, kterými jsou - **1. citlivost/necitlivost k signálům dítěte, 2. kooperace/narušení interakce nepřiměřeným chováním, 3. fyzická a psychická dosažitelnost/nedostupnost a za 4. přijetí/odmítnutí potřeb dítěte.** (Bowlby, 2023)

Bowlbyho teorii značně rozšířila psychologka Mary Ainsworthová, zejména díky svému laboratornímu pozorování nesoucí název „Strange Situation Test“. Na základě tohoto testu vytvořila kategorizaci kvality vztahu dyády matka – dítě a děti rozdělili do tří základních skupin (bezpečné, úzkostné a vyhýbavé). Po jejím dalším rozpracování s odborníky definovali druhy vazeb a jejich podmínky kdy. **Bezpečná vazba** vzniká tehdy, když rodič citlivě reaguje na potřeby dítěte, a to se pak cítí v bezpečí, je spokojené, uvolněné, má zdravou sebeúctu a svět vnímá jako důvěryhodné místo. Pokud je však rodič emocionálně odtažitý či odmítavý, může se u dítěte vytvořit **nejistá vyhýbavá vazba**, kdy se dítě jeví jako příliš samostatné a potlačuje své potřeby. V případech, kdy je rodič nedůsledný a nespolehlivý, což znamená, že někdy reaguje vstřícně, jindy vůbec, vzniká **nejistá úzkostná vazba**. Takové dítě bývá úzkostné, silně se fixuje na rodiče a obtížně snáší odloučení. Poslední a zároveň nejproblematictější je

dezorganizovaná vazba, která vzniká u dětí vystavených traumatizujícím zážitkům nebo nejednoznačnému chování pečovatелů. Takové dítě je zmatené, ostražité a postrádá jasnou strategii v navazování vztahů. (McLeod, 2024, Právo na dětství, nedat.)

3.2 Klasifikace potřeb dítěte

Dle mého názoru si řada lidí pod pojmem „uspokojení potřeb“ vybaví zabezpečení dobrých společenských podmínek, a to zejména dostatek materiálních věcí kolem sebe a jejich dítěte. Avšak není to jen o tom, a proto si myslím, že aby mohlo docházet k plnohodnotnému naplňování potřeb dítěte, je žádoucí být s nimi alespoň v základu obeznámen. Rozdělit si teoreticky, jaké jsou potřeby dítěte, považuji za důležité a hlavně efektivní. Domnívám se, že v rámci sociální práce toto rozdělení může dopomoci zejména při posuzování ohrožení dítěte a plánování míry zásahu do jeho života a rodiny.

Z různé literatury si lze potřeby dítěte rozdělit úplně základně na **fyzické** (zdraví, výživa bezpečí, ...) – pokud nejsou naplněny, může být ohroženo přežití dítěte, **psychické** (láska, důvěra, citové bezpečí, ...) – problém s jejich naplňováním může vést k citové deprivaci a problematickému navazování vztahů, a **sociální** (utváření sociálních vztahů, vzdělání, kontakt a bezpečí, ...) - jejich nenaplnění může vést ke špatnému kognitivnímu vývoji, izolaci a poruchám sociálního chování.

V rámci teorie jako výchozí bod můžeme vnímat již výše zmíněnou Maslowovu pyramidu potřeb. Avšak je dobré si je konkrétněji specifikovat.

K více specifikovanému rozdělení přispěl ve své literatuře prof. Dunovský, jehož poznatky lze v tomto směru brát za relevantní a aplikovatelné i do dnešní doby. Dunovský (1999) rozděluje potřeby jedince do čtyř základních kategorií, které se vzájemně prolínají a společně vytvářejí základ pro zdravý vývoj dítěte.

První kategorií jsou **základní biologické potřeby**, kam spadá především kvalitní výživa, hygiena, imunita a celková stimulace organismu. Biologické potřeby dle něj nejsou pouze fyzického charakteru, ale významně ovlivňují i oblast psychickou a sociální. Následují **psychické potřeby**, které Dunovský označuje jako klíčové pro mentální a emoční stabilitu dítěte. Ty formují základní vnímání sebe sama a okolního světa, přičemž zásadní roli hraje způsob, jakým dítě vnímají jeho nejbližší (zejména rodiče). Třetí skupinu tvoří **sociální potřeby**, které jsou úzce spjaté s těmi psychickými. Jejich naplnění je nezbytné pro úspěšnou socializaci, bez níž se dítě nemůže plnohodnotně zapojit do společnosti. Důležité je, aby dítě zažívalo lásku, bezpečí, bylo přijímáno a mělo možnost identifikovat se s okolím. Zároveň by

mělo od útlého věku rozvíjet své schopnosti a osvojit si zdravý životní styl. A poslední kategorií jsou **vývojové potřeby**, které se od předchozích liší svou proměnlivostí, tzn. vyvíjejí se podle toho, v jaké fázi života se dítě nachází. Zatímco biologické, psychické a sociální potřeby mají spíše udržovací charakter, vývojové potřeby jedince aktivně posouvají vpřed. Jsou úzce spojeny s motivací, růstem, uvědoměním si sebe sama a formováním vlastních cílů. (Dunovský, 1999)

Celkově Dunovský zdůrazňuje, že pro zdravý vývoj dítěte je klíčové komplexní naplňování všech těchto potřeb, protože se vzájemně doplňují a podmiňují. Nestačí se zaměřit pouze na jednu oblast, ale je potřeba vnímat dítě jako celek v biologickém, psychickém, sociálním i vývojovém smyslu. (Dunovský, 1999)

V kontextu dnešní sociální práce je však užitečné pracovat také s klasifikací potřeb, které vychází z britské „Framework for the Assessment of Children in Need and their Families“, ze které čerpáme i dnes a byla přenesena do české praxe. V tomto modelu najdeme členění potřeb dítěte do oblastí, kterými jsou - **1. zdraví, 2. Vzdělání a schopnost učení, 3. Emoční a behaviorální vývoj, 4. Identita, 5. Rodinné a sociální vztahy, 6. Prezentace ve společnosti, 7. Schopnost osamostatnění.** (United Kingdom, Department of Health, 2000)

3.3 Faktory ovlivňující potřeby dítěte

V předchozí části této kapitoly jsem se věnovala klasifikaci potřeb dítěte. Je však nezbytné si uvědomit, že způsob, jakým jsou tyto potřeby naplňovány a vnímány, ovlivňuje celá řada různorodých faktorů. Tyto faktory lze rozdělit do základních kategorií, za které lze považovat:

Biologické faktory, které zahrnují především věk a vývojovou úroveň dítěte, jeho zdravotní stav a genetické predispozice.

Psychologické faktory, které se týkají například schopnosti navazovat mezilidské vztahy, úrovně sebevědomí, kognitivních schopností či temperamentu. Tedy charakteristik, které zásadním způsobem ovlivňují individuální potřeby každého dítěte.

Sociální faktory, do kterých řadíme zejména rodinné prostředí a společnost. V rámci rodinného prostředí je žádoucí, aby si rodič (či jiná pečující osoba) s dítětem vytvořil bezpečnou a stabilní vazbu a zároveň mu poskytoval dostatek podnětů podporujících jeho zdravý vývoj. Významnou roli v tomto ohledu hraje také soudržnost rodiny. Pokud dítě vyrůstá v prostředí charakterizovaném častými konflikty, násilím nebo pokud jde o neúplnou rodinu, jedná se o rizikový faktor v oblasti naplňování potřeb dítěte. Neméně důležité jsou v sociální oblasti vztahy s vrstevníky. Prospěšné jsou především ty, které jsou založeny na přijetí, přátelství a

podpoře. Naopak negativní zkušenosti, jako je šikana či vyloučení z kolektivu vrstevníků, mohou mít na vývoj dítěte závažný dopad. (Vágnerová, Lisá 2022, Children's Environmental Health Network, 2021, KVC Health Systems, 2024)

Ekonomické (materiální) faktory představují další důležitou oblast. Životní úroveň rodiny má přímý vliv na možnosti dítěte účastnit se volnočasových aktivit, na přístup ke vzdělávání či kvalitní zdravotní péči. Za rizikové jsou v tomto směru považovány zejména domácnosti bez stabilního příjmu, rodiny s nezaměstnanými dospělými nebo ty, které se potýkají s vysokými náklady na bydlení. Avšak rodiče (pečující osoby), které se zabývají pouze finančním zabezpečením (nebo jsou nuceni se jím primárně zabývat, aby uživili rodinu) často opomínají na důležitost emocionálního zabezpečení dítěte. Tyto děti, ačkoliv jsou zabezpečeny finančně, mohou být ohroženy nenaplněním psychických potřeb a mohou emočně strádat. (Children's Environmental Health Network, 2021, KVC Health Systems, 2024)

Ráda bych zmínila i **faktory kulturní**, u kterých se domnívám, že mají také zásadní vliv zejména v chápání potřeb dítěte. Mohou jimi být rodinné tradice, zvyky, hodnoty, vliv médií a moderních technologií, ale také náboženství. Kulturní prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, určitě také formuje pohled na to, co je v dané společnosti považováno za normální, přijatelné a žádoucí. Tyto kulturní vlivy se pak následně mohou odrážet i v každodenní péči o dítě, v komunikaci s ním a v tom, jak je vnímána jeho role ve společnosti.

4 OHROŽENÉ DÍTĚ

Pod pojmem „ohrožení“ si každý můžeme představit něco jiného. Vnímání této hranice, kdy se cítíme ohrožení, máme každý jinde i co se ve vztahu vůči dítěti týká. Co může ohrožovat dítě?... Je to rodina, životní prostředí nebo třeba společnost? Které dítě je ohroženým dítětem? Kde je ta hranice a kdo ji určuje?

Za ohrožené dítě můžeme obecně považovat takové dítě, kterému hrozí nenaplnění potřeb, nebo je naplněné nemá. Dále pokud se podmínky a prostředí, ve kterém dítě žije, odchýlily od normy takovým způsobem, že mohou ohrožovat přirozený vývoj dítěte a jeho začlenění do společnosti. Primárně se za ohrožené dítě považuje takové, které je ohroženo týráním, zneužíváním nebo zanedbáváním, tento jev nazýváme jako syndrom CAN. (Dětské krizové centrum, 2023)

4.1 Ohrožené dítě z hlediska legislativy

V české legislativě je definice ohroženého dítěte ukotvena především v **zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí**. Tento zákon v § 6 specifikuje, kdy je dítě považováno za ohrožené. Zákon se zaměřuje především na ty děti, které se dle § 6 nacházejí v nepříznivých životních situacích ohrožujících jejich zdravý vývoj. Jde zejména o děti, jejichž rodiče zemřeli, zanedbávají své rodičovské povinnosti nebo tato práva zneužívají. Ochrana se vztahuje také na děti svěřené do péče jiné osoby, která se však o dítě řádně nestará. Zvláštní pozornost je věnována dětem, které vedou tzv. zahálčivý nebo nemravný způsob života, např. zanedbávají školní docházku, nepracují, i když by mohly, užívají návykové látky, páchají přestupky či trestné činy, nebo se dopouštějí opakovaných útěků z domova. Stejně tak jsou chráněny děti, které se staly oběťmi trestného činu nebo u nich existuje podezření na jeho spáchání, případně děti vystavené domácímu násilí. Do okruhu ohrožených dětí dále patří ty, které jsou opakovaně umístovány do zařízení s nepřetržitou péčí, a také děti bez doprovodu, které pobývají v České republice jako žadatelé o mezinárodní ochranu. Klíčovým hlediskem je, zda tyto skutečnosti trvají delší dobu nebo mají takovou závažnost, že negativně ovlivňují nebo mohou ovlivnit zdravý vývoj dítěte. (Česko, 1999).

Mezi další právní normy, které se s tímto tématem pojí, můžeme zařadit **zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník** (zejména ustanovení o rodičovské odpovědnosti a ochraně dítěte), **zákon č. 259/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních** (zejména úprava omezení rodičovských práv a nařízení ústavní výchovy) a trestní zákoník – **zákon č. 40/2009 Sb.** (ochrana dětí před trestnou činností).

Vyhodnocení, zda je dítě ohrožené či nikoliv provádí orgán sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD), který spadá pod obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

4.2 Vyhodnocování situace dítěte

K vyhodnocování, zda je dítě ohrožené, dochází na základě spolupráce několika subjektů.

První a hlavní institucí, která je zodpovědná za vyhodnocení situace dítěte a rodiny je **OSPOD**. Tento orgán má za úkol identifikovat možná rizika a ve spolupráci s rodinou a dítětem navrhnout adekvátní opatření směřující k jeho ochraně a podpoře. Následně v souladu se zákonem o sociálně – právní ochraně dětí provádí komplexní vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a je odpovědný za vypracování individuálního plánu ochrany dítěte (tzv. IPOD)

Do procesu vyhodnocování mohou být, a je to i žádoucí, zapojeni další odborníci, jako jsou lékaři, učitelé, psychologové či pracovníci sociálních služeb. Jejich role spočívá v poskytování informací o dítěti a jeho rodině, které mohou být klíčové pro posouzení míry ohrožení a následně se mohou podílet na sestavování **IPOD**. (Právo na dětství, 2025)

Dále do procesu může být zapojena také Policie České republiky v případech, kdy je podezření na trestnou činnost, jako je týraní, zneužívání nebo zanedbávání dítěte.

Vyhodnocení situace dítěte lze rozdělit na 2 typy. Prvním z nich je takzvané **úvodní vyhodnocení**, které je doporučeno provést nejpozději do 15 dnů od přijetí oznámení. Toto vyhodnocení obsahuje základní informace k možnému ohrožení dítěte, o jeho rodičích a rodinném prostředí. Jeho výstupem je závěr, zda je dítě oprávněně dle legislativy bráno za ohrožené či nikoliv, načež se následně určuje adekvátnost a způsob intervence OSPOD. Pokud je dítě identifikováno jako ohrožené, následuje **podrobné vyhodnocení**, které slouží k hlubší analýze jeho situace a situace jeho rodiny za účelem nalezení zdrojů podpory. (Středočeský kraj, 2025)

Podrobné vyhodnocení situace dítěte a rodiny je základním nástrojem OSPOD pro efektivní práci s dítětem a jeho rodinným prostředím. Musí jasně ukázat, v jakých oblastech je dítě ohroženo, jaké má neuspokojené potřeby (např. v oblasti zdraví, bezpečnosti, mezilidských vztahů, citového zázemí a dalších), jaká jsou rizika na straně dítěte i rodičů a zároveň i pozitivní stránky dítěte a jeho rodiny. Pracovníci OSPOD všechny tyto faktory zaznamenávají a analyzují, aby mohli připravit odpovídající podporu pro dítě a rodinu. Tento proces zahrnuje vyplnění formuláře pro hodnocení situace, na jehož základě se následně vypracovává IPOD,

který je specificky přizpůsoben každému dítěti zvláště, i když pochází ze stejné rodiny. (Právo na dětství, 2025)

4.3 Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán ochrany dítěte (dále jen IPOD) je klíčovým nástrojem sociálně-právní ochrany dětí. Jeho cílem je zajištění co nejefektivnější ochrany dítěte z hlediska jeho práv a zájmů. Je vytvářen na základě multidisciplinární spolupráce subjektů, které se podílejí na péči o dítě. Plán jako takový by měl vycházet z individuálních potřeb dítěte a jeho rodiny. (Navrátil et al., 2014)

Z hlediska legislativy je IPOD definován v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, konkrétně v § 10. Tento plán musí být vypracován ve všech případech, kdy se jedná o dítě vyžadující zvýšenou pozornost ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí (zákon č. 359/1999 Sb.). Zákon vymezuje IPOD jako nástroj, který napomáhá koordinaci opatření a služeb směřujících k ochraně dítěte. (MPSV, 2014)

Cílem IPOD je stanovit konkrétní kroky, které vedou k odstranění nebo zmírnění ohrožení dítěte. Do tvorby plánu jsou aktivně zapojováni jak rodiče, tak samotné dítě (s přihlédnutím k jeho věku a vyspělosti), stejně jako další odborníci – například pracovníci školských zařízení, zdravotníci, kurátoři pro mládež nebo psychologové. (Matoušek et al., 2010, MPSV, 2014).

IPOD je zpravidla strukturován do několika částí, které reflektují nejen popis situace dítěte, ale také analýzu rizik a potřeb a následně navrhovaná opatření. Základní struktura zahrnuje:

- 1) Identifikační údaje dítěte a rodiny
- 2) Popis životní situace a důvody vypracování plánu
- 3) Analýzu silných a slabých stránek rodiny, příležitostí a rizik
- 4) Cíle plánu – krátkodobé a dlouhodobé
- 5) Kroky a opatření k dosažení těchto cílů, včetně odpovědných osob
- 6) Termíny revize plánu a hodnocení efektivity (MPSV, 2014)

Zásadní součástí IPOD je respektování práva dítěte vyjádřit svůj názor na věci, které se ho týkají, v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Práce s IPOD by měla být vedena tak, aby byla participace dítěte nejen formální, ale skutečně smysluplná. Dítě by mělo mít prostor být slyšeno a jeho názor by měl být zohledněn při rozhodování o jeho životě. (Navrátil et al., 2014, Matoušek et al., 2010)

Z pohledu sociální práce je IPOD nástrojem, který umožňuje uplatnění klíčových hodnot profese – zejména respektu k lidské důstojnosti, podpoře samostatnosti klienta a ochraně jeho práv. (Matoušek et al., 2010)

Dobře zpracovaný plán představuje pro sociálního pracovníka vodítko pro systematickou a cílenou intervenci, která má jasně stanovený směr a měřitelné cíle. IPOD zároveň slouží jako dokumentace procesů a rozhodnutí, což je důležité jak pro případnou kontrolu, tak i pro vyhodnocení efektivity opatření (MPSV, 2014).

4.4 Nevhodné zacházení s dětmi

Současný přístup k problematice ohrožení dítěte se zaměřuje na různé formy nevhodné nebo nedostatečné péče, kterou dítě zažívá zejména ze strany blízkých osob, jež o něj pečují. Tento jev se označuje jako nevhodné zacházení s dětmi a může mít podobu také násilí páchaného mimo rodinu – například ze strany vrstevníků, učitelů či jiných dospělých. Takové jednání má často závažné a dlouhodobé dopady na psychický i fyzický stav dítěte. Klíčovým rysem je, že jde o zneužití moci osoby, která má k dítěti určitou formu vztahu nebo odpovědnosti. Problémem může být i to, že společnost některé formy chování stále přehlíží nebo je považuje za „normální“ (např. fyzické tresty, zanedbávání hygieny, konfliktní rozvody apod.), přestože i tyto skutečnosti představují riziko pro vývoj dítěte. (Pemová et al., 2024)

4.5 Formy nevhodného zacházení s dětmi

Je důležité jasně definovat různé formy a projevy nevhodného zacházení, zejména při práci s ohroženými dětmi a pečujícími osobami. Tyto definice hrají klíčovou roli nejen v oblasti prevence, ale i při včasné a správné intervenci a podpoře dětí ohrožených násilím, či zanedbáváním. (Pemová et al., 2024)

Jednou z nejzávažnějších forem nevhodného zacházení je **fyzické týrání**, které zahrnuje úmyslné použití síly vedoucí k fyzickému zranění dítěte. Mezi typické projevy patří bití, kopání, pálení či jiné formy fyzického násilí. Podle Světové zdravotnické organizace (WHO) bývá fyzické týrání často skryté a pouze malá část obětí dostává potřebnou podporu od zdravotnických profesionálů. Důsledky mohou být velmi závažné, od dlouhodobých zdravotních obtíží až po přetrvávající psychické následky, které mohou zasahovat i do dospělého života. (Pemová et al., 2024, World Health Organization, 2024)

Další formou je **emocionální týrání**, které se projevuje chováním narušujícím zdravý emocionální vývoj dítěte. Může jít o slovní urážky, ponižování, ignorování, izolaci nebo jiné

projevy nezájmu. Americká psychologická asociace (APA) definuje emocionální týrání jako vzorec chování, při němž jedna osoba opakovaně vystavuje druhou nefyziologickým činům, které škodí jejímu emočnímu fungování a chování. (Pemová et al., 2024, American Psychological Association, 2018)

Dalším velmi citlivým a závažným tématem je **sexuální zneužívání dětí**. Zahrnuje jakýkoli sexuální kontakt nebo chování vůči dítěti, které je nevhodné a zároveň nezákonné. Organizace NSPCC rozlišuje mezi kontaktními formami, jako je dotýkání nebo znásilnění, a formami nekontaktními, kam spadá například vystavování dítěte pornografii nebo zapojení do sexuálních aktivit prostřednictvím online prostředí. (Pemová et al., 2024, National society for the prevention of cruelty to children, nedat.)

Závažnou, a zároveň nejčastější formou týrání dětí, je podle Child Welfare Information Gateway **zanedbávání**. To se projevuje nedostatečným zajištěním základních potřeb dítěte, jako je strava, oblečení, zdravotní péče nebo přístup ke vzdělání. Dlouhodobé zanedbávání může negativně ovlivnit jak fyzické zdraví dítěte, tak jeho emocionální a rozumový vývoj. (Child Welfare Information Gateway, nedat.)

Do spektra nevhodného zacházení s dětmi patří rovněž zneužívání dětí za účelem obchodování. Jedná se o situace, kdy jsou děti využívány k práci nebo jiným činnostem, které přinášejí prospěch osobě odpovědné za jejich péči. Avšak současně vážně ohrožují jejich fyzické i psychické zdraví, vzdělávání a celkový vývoj. Tato forma zneužívání bývá spojena s nucenou dětskou prací, žebráním nebo komerčním sexuálním vykořisťováním. (Pemová et al., 2024)

4.6 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Okrajově bych k této kapitole ráda zmínila i syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (dále jen CAN), který se označuje jako nenáhodné, vědomé i nevědomé násilí nebo zanedbávání dětí, které je nepřijatelné ve společnosti a kterému je možné předcházet. Následky tohoto syndromu se mohou podepsat nejen na fyzickém, ale i duševním zdraví dítěte s přetrváním do jeho dospělosti. Mezi typické znaky tohoto syndromu patří například změny v chování dítěte, časté absence ve škole, stížnosti na bolesti hlavy či břicha, zvýšená úzkost nebo strach a problematická reakce na autority. (Presslerová, 2025)

V České republice se problematikou tohoto syndromu značně zabýval profesor Jiří Dunovský, který v roce 1992 založil Dětské krizové centrum, které se jako první orientovalo na problematiku dětí trpících syndromem CAN.

Dle zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 (in Presslerová, 2025) se zahrnuje mezi základní formy syndromu CAN fyzické a psychické týrání, zanedbávání, sexuální zneužívání, systémové týrání, sekundární viktimizaci a Münchhausenův syndrom by proxy.

Dunovský, Dytrich a Matějček (1955, in Presslerová, 2025) definovali tři základní rizikové faktory tohoto syndromu, kterými jsou:

Rizikovní dospělí – Ohrožení představují především primární pečovatelé s psychickými poruchami (např. poruchy osobnosti, deprese), mentální retardací, závislostmi (alkohol, drogy) či neurotickými rysy (např. agrese jako reakce na frustraci). Dále mladí, nezralí rodiče, workoholici, přehnaně ambiciózní jedinci a osoby žijící v hmotné nouzi.

Rizikové děti – Ohrožené mohou být děti s nízkou porodní váhou, neurovývojovými poruchami (např. ADHD, mentální retardace), smyslovými vadami nebo emočně nestabilní (např. úzkostné, agresivní). Dále děti, které nenaplnují očekávání rodičů (např. školní neúspěšnost, tělesná neobratnost).

Rizikové situace – K nejrizikovějším patří kontakt mezi rizikovým dítětem a rizikovým dospělým, náhradní rodinná péče, rozvod, nechtěné těhotenství, chudoba, stres, ale i působení médií s vysokou mírou násilí a jeho společenská tolerance.

Vnímám proto jako velmi důležité, aby tyto problémy nebyly přehlíženy a ve společnosti byly čím dál více zvědomovány, jelikož dopady na tyto děti a jejich dospělé životy mohou být fatální.

PRŮZKUMNÁ ČÁST

Cílem této části bylo zjistit:

- jak dospělí jedinci, kteří subjektivně hodnotí svou primární rodinu jako nefunkční reflektují své dětství a rodinné prostředí
- jakým způsobem podle jejich názoru tato zkušenost ovlivnila jejich život v dospělosti

5 METODIKA PRŮZKUMNÉ ČÁSTI

Ke zpracování průzkumné části bakalářské práce byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, jejíž podstatou je mimo jiné důraz na jedinečnost, která se zásadně vztahuje k tématu předložené bakalářské práce.

Kvalitativní výzkum se ve společenských vědách zaměřuje na porozumění lidskému jednání a sociálním strukturám, které ho ovlivňují. Sleduje, co lidé dělají, jak o tom mluví, jak to vnímají a prožívají, přičemž zohledňuje i vzájemné působení mezi jednáním a prostředím. (Novotná a kol., 2019, s. 286)

Výzkum začíná volbou tématu a formulací výzkumných otázek, které se v průběhu mohou dále rozvíjet dle toho, co výzkumník během sběru a analýzy dat zjišťuje. Sběr a analýza dat probíhají paralelně. Výzkumník data postupně shromažďuje, analyzuje a podle výsledků plánuje další kroky. Průběžně vyhodnocuje získané informace, ověřuje závěry a přizpůsobuje výzkumný proces. Následně se vytváří výsledná zpráva, která často vzniká v dialogu s účastníky výzkumu, jejichž zpětná vazba je součástí interpretace. (Hendl, 2023, s. 47-49)

Data zpracovávána v předkládané bakalářské práci byla získána prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, který obsahoval předem připravené otázky – okruhy témat, jimiž v této práci byly za **1. vnímání pojmu rodina a její složení**, **2. subjektivní pohled na vlastní dětství**, **3. vnímání „normality“ rodinného prostředí**, **4. vědomí a reflexe problémů v rodině**, **5. pocit nedostatku nebo chybějící podpory v dětství**, **6. dopad dětství na současný život**, **7. zvládání případných problémů a vyhledání odborné pomoci**, **8. životní zkušenosti a hodnoty přenesené z dětství**, **9. vzory a inspirace v životě**, které sloužily jako pomyslná osnova rozhovoru, avšak nebránily rozvinutí tématu a případnému pokládání dalších otázek. *„Ačkoliv má výzkumník připravené okruhy, jimž se chce v rozhovoru věnovat, zůstává participantům velký prostor pro vlastní vyjádření a vlastní formulace. Stejně tak má i tazatel značnou volnost*

pro improvizaci a reagování na konkrétní situace či zajímavá a nová témata, která se během rozhovoru objeví.“ (Novotná a kol., 2019, s. 322)

K následnému zpracování dat byla použita metoda tematické analýzy, jejíž postup byl veden dle fází, které byly vypracovány Virginíí Braun a Victorií Clarke (2006)

Tematická analýza, jak ji popsaly Virginia Braun a Victoria Clarke (2006) představuje jednu z často používaných metod pro zpracování kvalitativních dat. Autorky této metody stanovily šest základních kroků analýzy.

Prvním krokem je **detailní seznámení se s daty**, což zahrnuje opakované pročitání s cílem pochopit obsah a zaznamenat si potenciálně významné prvky. Následuje fáze **tvorby počátečních kódů**, tedy označení specifických charakteristik dat, které se vztahují k výzkumné otázce, kdy se z dat vyčleňují klíčové rysy pomocí krátkých popisných štítků (tzv. kódů), které pomáhají uspořádat a kategorizovat data. Ve třetí fázi dochází k **hledání témat**. Zde se kódy sdružují do širších kategorií a na jejich základě se vytvářejí návrhy témat. Čtvrtá fáze se zaměřuje na **revizi těchto témat**, kdy se zkoumá, zda a jak dobře odpovídají celkovému souboru dat. Často se v této fázi témata také upravují nebo slučují. Pátá fáze zahrnuje přesné **definování a pojmenování témat**, kde každé z nich je důkladně prozkoumáno, objasní se jeho význam a přiřadí se mu výstižný název. Poslední, šestá fáze, spočívá ve **zpracování finální zprávy**, která shrnuje výsledky analýzy a jednotlivá témata ilustruje konkrétními ukázkami z dat, které podporují prezentovanou interpretaci. (Braun, Clarke, 2006)

5.1 Příprava a průběh sběru dat

Prvním krokem při přípravě a sběru dat bylo přesné ujasnění si, koho a co chceme v předkládané práci přesně zkoumat. Jak uvádí ve své publikaci Novotná a kol. (2019), měli bychom si v tomto případě položit **3 základní otázky**, kterými jsou:

1. Jaký výzkumný problém chci řešit? – Odpověď na tuto otázku byla definována průzkumnou otázkou (zmíněná již výše).

2. Jaká data ke svému výzkumu potřebuji, jak je reálně získám a jak najdu ty, od nichž je získám? – Pro naplnění tohoto bodu byla v předkládané práci využita strategie účelového výběru vzorku naplněná technikou účelového vzorkování. A při následné komunikaci s aktéry využití polostrukturovaného rozhovoru.

3. Jestli, a případně jaké, musí náš vzorek splňovat podmínky? – Aktéři, kteří byli zapojeni do tohoto průzkumu, museli být jedinci starší 18 let, kteří na základě vlastního hodnocení

vnímali, že jejich původní rodina, v období jejich dětství, neplnila všechny funkce běžně spojované s funkčním rodinným systémem. (Novotná a kol., 2019, s. 292–296)

Oslovení aktérů

Pro oslovování účastníků rozhovoru budu pro tuto práci využívat pojem „aktér“, který je využíván v publikaci od Novotné a kol. (2019, s. 312), která zmiňuje, že je toto označení vhodné užívat při kvalitativních výzkumech.

Aktéry rozhovorů jsem oslovila osobně, a to zejména proto, že jsem je znala ze svého okolí a již jsme spolu byli v minulosti v kontaktu. Díky tomuto předchozímu vztahu při následném vedení rozhovoru probíhala komunikace na úrovni tykání. Domnívám se, že i tento fakt přispěl k přirozenější a otevřenější komunikaci se všemi aktéry.

Rozhovory

Před samotným vedením rozhovorů je klíčové věnovat pozornost opětovnému ujasnění jejich smyslu, tedy jakého tématu se týkají, co je jejich cílem a proč byl k rozhovoru vybrán konkrétní aktér. (Novotná et al., 2019, s. 340) V rámci přípravy byly sestaveny tematické okruhy a návrhy otázek, přičemž jejich pořadí bylo flexibilně upravováno podle průběhu rozhovoru. V souladu s doporučeními Mišoviče (2019, s. 87) byl zvolen postup, který zdůrazňuje, že u náročnějších témat je vhodné začínat méně citlivými otázkami a postupně směřovat ke konkrétnějším a osobnějším oblastem. Tento přístup zahrnoval zahájení rozhovoru otázkou směřující k individuálnímu pojetí pojmu „rodina“ ze strany aktérů a následné postupné přecházení k detailnějším vzpomínkám z jejich dětství.

Získávání dat proběhlo v období února – března 2025.

Při zahájení rozhovoru byl každý aktér seznámen s tématem bakalářské práce a s jejím průzkumným účelem. Jak ve své publikaci sděluje Mišovič (2019, s.76), spolupráce s aktéry rozhovorů vychází čistě z dobrovolnosti, a proto byli všichni aktéři před samotným začátkem požádáni o souhlas s nahráváním rozhovoru, jeho následným přepisem, použitím pro účely průzkumné části bakalářské práce a také byli informováni, že nemusí odpovídat na otázku, pokud jim to bude nepříjemné anebo rozhovor mohou kdykoliv ukončit. Ačkoli během jednoho rozhovoru došlo k situaci, kdy se aktérka rozplakala, společně jsme zvládli situaci ustát a možnosti ukončit rozhovor nevyužil žádný z aktérů rozhovorů. V souladu s etickým principem neškodnosti, který výzkumníkovi ukládá povinnost jednat tak, aby žádnému z aktérů nezpůsobil újmu, byla během celého procesu kladena důsledná pozornost na ochranu komfortu

všech aktérů. Dále Mišovič uvádí, že mezi etické standardy při vedení rozhovorů patří anonymita aktérů, která i pro tuto práci byla po celou dobu zachována. (Mišovič, 2019 s. 77)

5.2 Zpracování dat

Při realizaci rozhovorů byl použit zvukový záznamník, kterým byl zaznamenán celý průběh jednotlivých setkání. Každý z rozhovorů trval přibližně 30 minut. Po jejich pořízení byly nahrávky přepsány pomocí softwaru Beey.io, přičemž přepisy byly opakovaně pročteny a následně upraveny s cílem odstranit nepřesnosti automatického přepisu. Pro následnou analýzu a kódování dat byla využita aplikace Taguue. Na základě výzkumné otázky byly vymezeny dvě hlavní tematické oblasti – **dětství** a **dospělost**. K těmto oblastem byla přiřazena související podtémata, která byla dále seskupována do širších tematických celků. Tematické okruhy probírané v rozhovorech byly u všech aktérů obdobné, avšak jejich výpovědi obsahovaly rozmanité životní příběhy. V oblasti **dětství** se témata zaměřovala zejména na rodinné prostředí, přítomnost závislostí či nemocí u rodičů, rizikové chování, výchovné postoje rodičů, kvalitu vztahů s rodiči a na to, co účastníkům v dětství chybělo. V oblasti **dospělost** se rozhovory soustředily především na vnímání rodiny, představy o vlastní rodičovské roli, aktuální vztahy s rodiči a na to, jak se zkušenosti z dětství promítají do současného života aktérů. Dále byla zohledněna témata jako moment uvědomění si problémů v původní rodině, rodinné vzory a zkušenosti s odbornou pomocí.

Celkem bylo pořízeno 158 minut zvukového záznamu, který byl následně přepsán do podoby 43 stran textu ve formátu A4. A v rámci procesu tematické analýzy bylo označeno 159 kódů.

5.3 Charakteristika aktérů

Důvod pro označení zapojených jedinců do průzkumu pojmem „aktér“ zmiňuji již v podkapitole 5.1 stejně tak, jako podmínky, které aktéři museli splňovat. Proto je zde již záměrně neuvádím. Níže zmíněné charakteristiky vychází ze stručného shrnutí toho, jak svou rodinu a sebe charakterizoval sám aktér, aniž by údaje byly jakkoliv objektivizovány autorkou práce.

Aktér č. 1 (muž, 29 let, bezdětný, žije s partnerkou)

Aktér vyrůstal v původně stabilní a láskyplné rodině. Do věku 12–13 let popisuje své dětství jako šťastné, bez materiálního a emocionálního nedostatku. Později se však situace zhoršila, otec začal nadměrně pít a u matky se rozvinula psychická porucha. Rodinné prostředí se stalo konfliktním, což vedlo k tomu, že aktér trávil většinu času mimo domov a postupně se zapojil do rizikové party a užívání návykových látek. V dospívání čelil nedostatku podpory a

přehnaným očekáváním ze strany matky. Kvůli neshodám ohledně studia a vyhození z domova ve věku 18 let školu nedokončil. Rodiče se později rozvedli. V dospělosti se pár let potýkal s užíváním drog a alkoholu, které vnímal jako únik z reality. Díky vlastní sebereflexi a práci v zahraničí se mu však podařilo z tohoto životního stylu vymanit.

S rodiči je opět v kontaktu a jsou si velmi blízcí. Otec, který prošel léčbou závislosti, je pro něj vzorem díky své pracovitosti a láskyplnosti, kterou se aktérovi snažil většinu života dávat. Matka trpí vážným neurodegenerativním onemocněním a je v péči širší rodiny, avšak aktér ji vše odpustil a nyní s ní má také blízký vztah. Aktér vnímá určité vzorce ze své primární rodiny jako rizikové a přeje si vést svou budoucí rodinu jinak.

Aktér č. 2 (žena, 23 let, bezdětná, žije s partnerem)

Aktérka vyrůstala v rodině, kde se kombinovala přísná výchova s výskytem alkoholu u otce. Dětství popisuje jako náročné. Čelila fyzickým trestům, psychickému nátlaku a nedostatku citové podpory, zejména ze strany otce. Matka se jí nezastávala, což vnímala jako další zdroj nejistoty. Až v pubertě si začala uvědomovat, že její rodinné prostředí není běžné. V krizovém období jí pomohla Linka bezpečí, jiná odborná pomoc v rodině neprobíhala.

V dospělosti se aktérka brzy osamostatnila a odešla z domova. V partnerském životě klade důraz na oporu, komunikaci a projevy lásky, které jí v dětství chyběly zejména ze strany otce. Minulé zkušenosti ji vedly k silné sebereflexi a snaze neopakovat vzorce chování svého otce. Přestože si z dětství odnáší i traumata, vztahy s rodiči se po jejím odchodu zlepšily. Fyzické tresty již neprobíhají a s otcem je schopna otevřeně komunikovat. Do budoucna si přeje vést vlastní rodinu s důrazem na respekt, porozumění a bez násilných výchovných metod.

Aktér č. 3 (žena, 48 let, 2 děti)

Aktérka se narodila velmi mladým rodičům, matce bylo pouhých 17 let. Vzhledem k jejich nízkému věku a snaze dokončit vzdělání ji v raném dětství vychovávaly babičky, které jí jako jediné poskytly lásku, bezpečí a citové přijetí. Jejich smrt pro ni znamenala hlubokou ztrátu a zanechala v ní pocit osamocení.

Přestože byla materiálně zajištěná, chyběla jí běžná rodinná pohoda, společně strávený čas, podpora nebo jen obyčejné objetí. Otec byl autoritativní, chladný a fyzicky ji trestal, matka ji opakovaně naznačovala, že je nechtěná a že jim „zkazila život“.

V roli matky klade důraz na otevřenost, respekt a blízký vztah se svými dětmi. Zkušenosti z dětství ovlivnily i její vztahy s partnery, odmítá agresí a dusno, a pokud se taková situace objeví,

raději z ní odejde. Snaží se minulost neřešit a zaměřuje se na to, aby svým dětem nabídla jiný, bezpečnější a láskyplnější domov, než jaký zažila ona sama.

Aktér č. 4 (žena, 24 let, bezdětná, žije s partnerem)

Aktérka vyrůstala v rodinném prostředí poznamenaném pozdější nepřítomností otce a jeho problematickým chováním. Otec trpěl závislostí na alkoholu a automatech, dopouštěl se krádeží, zadlužil rodinu a v domácnosti vytvářel chaos a napětí. Přestože byl v jejím životě přítomen jen občas, jeho vliv byl silný, v dětství ji rodiče zapojovali do svých konfliktů a aktérka se cítila zmatená a nejistá. Vztah s otcem se definitivně přerušil kolem čtrnáctého roku věku aktérky, kdy se otec odstěhoval do zahraničí a zcela přerušil kontakt

Hlavní oporou jí byla matka, která se o rodinu starala jak po citové, tak materiální stránce. Přestože rodina kvůli dluhům otce čelila finančním problémům, matka dokázala zajistit základní stabilitu.

V dospělosti se aktérka rozhodla vyhledat psychologickou pomoc, která jí pomohla zpracovat bolestivé zážitky. Dětství ji výrazně ovlivnilo, zejména v tom, jak přemýšlí o budoucí rodině. Klade důraz na přítomnost otce v životě dítěte, citovou dostupnost a bezpečné prostředí. V partnerovi hledá oporu a odmítá jakékoli projevy agrese nebo citového chladu. V roli matky by chtěla být pro své děti stejně silnou oporou, jakou byla pro ni její maminka.

Aktér č. 5 (žena, 23 let, bezdětná, bez partnera)

Aktérka vyrůstala v rodině silně poznamenaném konflikty mezi rodiči a psychickým onemocněním matky. Dětství pro ni bylo ve znamení častých hádek, napětí a nejistoty. Situace doma byla natolik vyhrocená, že se opakovaně obracela na policii. Matka pro ni nebyla oporou, naopak vnímala, že o ni ani o bratra nejví skutečný zájem. Často docházelo k situacím, kdy jim brala věci a vyvolávala scény. Postupem času k ní aktérka zcela ztratila důvěru. Naopak velkou oporou jí byl otec, který převzal roli hlavního pečovatele a snažil se dětem zajistit stabilní zázemí. Vedle něj hrála důležitou roli i babička z otcovy strany.

Během dospívání se snažila zvládat své emoce po svém, často utíkala z domu, přidala se k partě a začala experimentovat s alkoholem a cigaretami. Sama přiznává, že v tomto období byla „nezvladatelná“, což zpětně chápe jako důsledek tlaku, který na ni v dětství působil.

V dospělosti si více uvědomuje dopad dětských zážitků, mimo jiné i to, že se kvůli negativnímu vzoru z rodiny obává navazování partnerských vztahů. V roli matky by chtěla své děti vychovávat tak, jak se je snažil vést její otec a babička z otcovy strany.

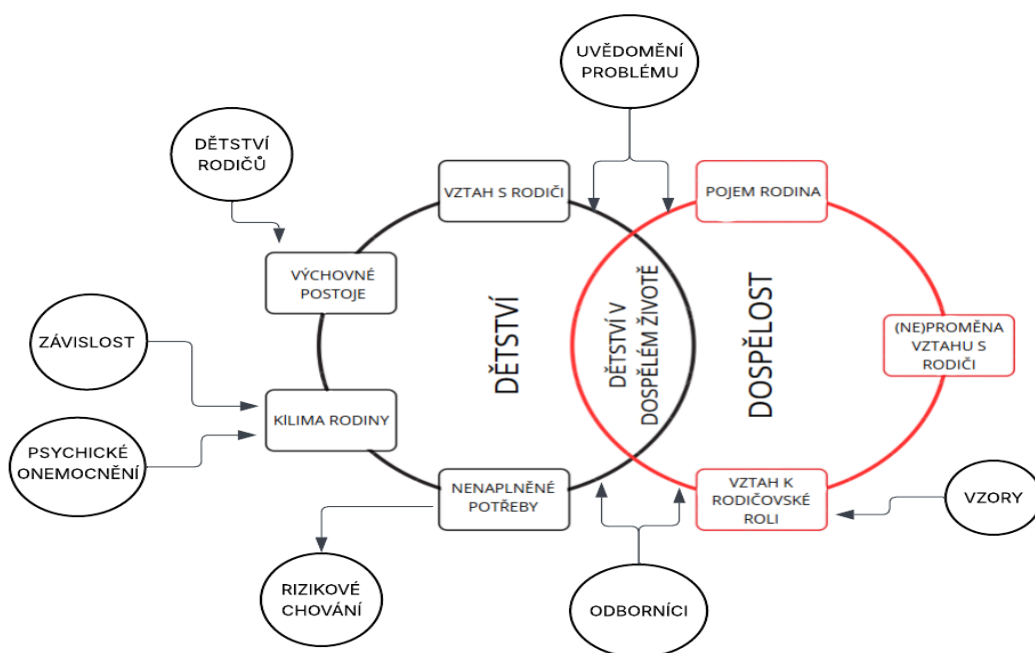
6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ

V této části bakalářské práce jsou podrobně prezentovány výsledky tematické analýzy pěti rozhovorů. Součástí kapitoly je také schéma tematických oblastí, které vizuálně znázorňuje hlavní témata a jejich vzájemné souvislosti. Jednotlivé tematické oblasti jsou v textu zvýrazněny tučně s podtržením a jsou doplněny autentickými výpověďmi aktérů, které jsou vyznačeny kurzívou a ponechány v původním znění. Aktéři jsou označeni písmenem **A** a číslem **1–5**, v souladu s označením použitým v podkapitole 5.3.

6.1 Schéma a jeho popis

Analýza rozdělila výpovědi do dvou hlavních oblastí: **dětství** a **dospělost**, které jsou ve schématu znázorněny jako dva prolínající se kruhy. V místě jejich průniku se nachází téma „**dětství v dospělém životě**“, které reflektuje důsledky situací/zkušeností z dětství, které se zásadněji propsaly do dospělého života aktérů.

Na jednotlivé kruhy navazují obdélníky, které představují společná témata napříč rozhovory, jejich umístěním na kruhu je zdůrazněna jejich vztahová propojenost a vzájemné ovlivňování v rámci celku. Menší kruhy ve schématu znázorňují témata, která se nemusela objevit ve všech rozhovorech, avšak přesto představují významné vlivy či důsledky, a proto byla do schématu zahrnuta. Pozornost je věnována také tématům „uvědomění problému“ a „odborníci“, která se vztahují jak k období dětství, tak k dospělosti. Jejich propojení s oběma oblastmi je ve schématu vyjádřeno šipkou směřující ke kruhům znázorňující oblast dětství a dospělost.

Obrázek 3 – Schéma tematických oblastí (autorka práce, 2025)

6.2 Interpretace výsledků rozhovorů

V této podkapitole se věnuji rozpracování jednotlivých oblastí z výše znázorněného schématu tematických oblastí, které jsou doplněné autentickými výpověďmi aktérů. Výsledky jsou rozděleny do čtyřech oblastí, ke kterým jsou přiřazena odpovídající témata.

6.2.1 Oblast dětství

Tato tematická oblast zahrnuje výpovědi aktérů vztahující se k období jejich dětství. V rámci této oblasti se opakovaně objevuje několik témat a každé z nich představuje specifický aspekt životní reality aktérů, který měl dopad na jejich prožívání dětství. Témata jsou mezi sebou vzájemně vztahově provázána, což na schématu značí jejich umístění v rámci kruhu. Pro přehlednější prezentaci výsledků jsou zde rozděleny do jednotlivých bodů.

1. Klima rodiny

Téma klima rodiny se objevovalo napříč všemi rozhovory a lze konstatovat, že významně ovlivnilo způsob, jakým aktéři interpretovali své dětství.

Z výpovědí aktérů dále vyplynulo, že klima v rodině bylo u některých ovlivněno přítomností **závislosti** či **duševním onemocněním** jednoho z rodičů. Proto tyto faktory byly identifikovány jako samostatné tematické oblasti úzce vztahující se ke klimatu rodiny.

A1 popisuje, že jeho dětství bylo do jeho 12-13 let naprosto šťastné. Uvádí, že ačkoliv jeho otec pil od jakživa, na atmosféře rodiny se to dle něj vůbec neprojevovalo. Zásadní zlom nastal ve chvíli, kdy se u jeho matky začalo projevovat vzácné neurodegenerativní onemocnění, jehož prvotní příznaky vykazovali známky psychické poruchy. - „*No, tak já jsem byl šťastné dítě, moje dětství bylo do těch 12, 13 let jako hodně šťastné, nic mi nechybělo. Nebyli jsme nějak extrémně bohatí, ale netrpěli jsme ani žádnou chudobou. Od mámy a táty jsem dostával, jako si myslím, dost lásky, chápali mě všechno. Akorát potom se to tak nějak přehouplo a on táta pil jako celý život, ale začal pít hodně. Máma začala mít jako psychický poruchy, potom se to tak nějak lámalo, že se přede mnou začali jako hodně agresivně hádat, měli vlastně problémy spíš sami se sebou, než aby řešili nějaký moje problémy. Ne že bych byl nějaký zanedbaný, to já jsem u nich materiálně víceméně všechno měl, ale pak už mi tam přestávalo být jako dobře.*“

(A1)

Z výpovědí **A2** a **A4** lze také konstatovat, že výrazný vliv na rodinné klima měla mimo jiné i závislost jejich otců a u **A5** psychické onemocnění matky. Vyjádřili se následovně:

- **A2:** „*Tak já bych to popsala tak, že jsem to bylo takový jako drsnější než u ostatních asi. Vlastně velkej vliv na to mělo i to, že otec nad míru pil a je to i taková stará škola, co se týká výchovy, takže fyzický tresty tam byly docela dost velký a jako i nějaký psychický citový vydírání. Takže na svoje dětství, a to prostředí nenahlížím úplně moc pozitivně.*“
- **A4:** „*No, tak to vnímám, že to fakt ovlivňoval ten táta... Jak to říct, no tak jako vnímala jsem to už od dětství, že vlastně ten táta tam dělal vždycky nějaký ty problémy. ... No, táta hrál automaty, kradl mamce peníze, neměli jsme na jídlo, hádky, rozražená hlava mamky a takový věci prostě... Táta, většinou chodil domů opilej a shodil to jakoby na mamku, takže jí rozrazil hlavu. Mamka byla pak v nemocnici, že jo. Prostě vždycky, jako když byl doma, tak to bylo takový, jak to říct, nestálý, prostě chaos.... Pak, jako když se naši hádali, tak mě do toho hodně zapojovali. Táta třeba v rámci té hádky vždycky říkal: „Pojď sem za tatínkem, no, maminka to dělá takhle, vid“ a mamka pak: „Prosím tě, pojď za mnou, vůbec ho neposlouchej“ ... Takže to bylo takový... Jakože já věděla, že mám věřit tý mamce vždycky, jo, a prostě když se na to koukám jako teď, tak samozřejmě to byla jako správná i dětská intuice, ale zároveň jsem z toho byla vždycky hrozně zmatená.“*
- **A5:** *Bylo to takový dost hektický, já nevím, když třeba v těch mejch, 10, a bráchovejch 5 tak jako vím, že naši už se dost hádali...to ještě s náma máma bydlela, takže moje dětství bylo už takový, že jsem dost jako brečela. Určitě fakt tu hlavní roli a vliv měla moje máma, protože ona trpí duševním onemocněním když jsem byla já malá a jako ještě, než se narodil bratr, tak to prej bylo malinko lepší, a jak se narodil bratr, tak asi měla i k tomu ještě laktační psychózu. Tak ono i jak už jako nějakým tím onemocněním trpěla, myslím si, že potom od narození toho druhého dítěte, tak si myslím, že se to v ní více jako vzbourilo a začala vyvolávat vyloženě scény a fakt to bylo hrozný.*

Naopak **A3** neuvádí žádný vliv závislosti či psychického onemocnění na rodinné klima. Na rozdíl od ostatních zde hrál zásadní roli nízký věk rodičů aktérky při jejím narození a jejich soustředění se na dokončení školy a následné podnikání. - „*...narodila jsem se mamce, když jí bylo 17 let. Aby mamka vůbec mohla dostudovat nějaký středoškolský vzdělání, tak mě vychovávala babička, u které jsme ze začátku bydleli. Samozřejmě, že se s tatškou vzali, ale bylo to... No, oni jsou to strašně rozdílný povahy a osoby, takže si nikdy, nikdy nerozuměly a pořád se hádali. Díky tomu, že mě vychovávala babička a mamka se snažila si aspoň nějaký vzdělání dodělat, aby byla aspoň vyučená prodavačka a otec si dodělával středoškolsky vzdělání, to je ekonom, tak měli svých starostí dost a dá se říct, že já jsem byla víceméně vychovávána babičkou... Otec mi dával odjakživa najevo, že žena celkově děvčata, prostě je něco podřadnýho, co nemá ani poloviční hodnotu jako chlap. A mamka mně zase dávala najevo, že*

já jsem jim zkazila život, takže v pubertě to bylo hodně náročný, kdy naši se honili za podnikáním, dařilo se jim, ale neměli na děti čas....Mamka s tátou mě brali prostě jako něco, co tady je, musí se o to starat, musí to žít, musejí to šatit a překáží to, a ještě to má občas nějaký nároky.... nikdy neznám, že by mě pohladili, že by mě třeba řekli hele, to bude dobrý nebo poj, pomůžeme ti“ (A3)

Z výpovědí vyplývá, že klima v rodině mělo zásadní vliv na to, jak aktéři zpětně nahlíží na své dětství. Ačkoliv se jejich zkušenosti liší, ve většině výpovědí se objevuje určitá forma vnitřní nepohody – ať už šlo o strach, emoční nejistotu, citové zanedbání, nebo chaos. Tato nepohoda často vyplývala z faktorů, jako byla závislost jednoho z rodičů (A2, A4), psychické onemocnění (A5), jejich kombinací (A1) nebo velmi mladý věk rodičů a jejich nezralost (A3).

Zatímco A1 své rané dětství popisuje jako šťastné, uvádí, že situace se výrazně změnila s nástupem psychické nemoci matky a zvýšeného nadužívání alkoholu u otce. Podobně A5 popisuje, jak nemoc matky postupně vedla k vyhrocenému prostředí. U A2 a A4 byl dominantní vliv otce, jehož závislost a násilné chování negativně ovlivnily atmosféru v domácnosti. Naopak výpověď A3 ukazuje, že i bez přítomnosti těchto problémů může být klima nevyhovující, pokud rodiče nejsou emočně dostupní a chybí jim zralost k výchově.

Jako společný rys napříč výpověďmi lze uvést fakt, že mnozí účastníci museli v dětství čelit událostem v rámci rodinného prostředí, které byly emočně velice zatěžující. Tyto situace ovlivnily to, jak se cítili v rámci rodiny a jak si své dětství uchovaly v paměti.

2. Nenaplněné potřeby

Téma nenaplněných potřeb, respektive pocitu toho, co aktérům v dětství nejvíce chybělo, se v rozhovorech objevovalo jako důležitý motiv, který aktéři spojovali zejména s nedostatkem emoční podpory v dětství. Většina aktérů popisovala, že ačkoliv jim nechyběly materiální věci, postrádali základní projevy lásky nebo zájmu ze strany rodiče/rodičů.

A3 popisuje, že ačkoliv díky podnikání jejích rodičů byla materiálně velice dobře zabezpečená, nejvíce jí chyběla rodinná pohoda a projevy lásky od rodičů. Po ztrátě babičky, která ji jako jediná ukázala, co znamená „mít rád“ prožívala náročné období s absencí lásky a pohody. - *„Jo, co mně tam chybělo, takovej ten, taková ta rodinná pohoda, kdy jsou schopni ty lidi si třeba celá rodina sednout a třeba si povídat nebo, nebo prostě jít spolu na procházku nebo prostě nějak společně trávit čas, protože můj otec měl třeba v té době nějaký kamarády, s kterými chodil do hospody a ta mamka byla vyčerpáná, že jo, podnikali a k tomu, k tomu vlastně měla tu domácnost, takže oni byli vyčerpáný a já jsem víceméně, když to řeknu blbě, rostla jak*

dříví v lese, bylo jim celkem jedno, kde jsem, co se děje, akorát prostě byly nějaký podmínky, že jsem musela být doma a že jsem musela mít kloudný známky. A co třeba vnímám nejvíc? Ty lidi nebyli nebo ty rodiče nikdy nebyli jakoby podpora jo, nikdy tě nepohladili, nikdy ti neřekli, mám tě rád, nikdy prostě za tebou nestáli a nepodpořili tě.“ (A3)

Aktérky **A4** a **A5** uvádějí pocit **nenaplněné potřeby** z hlediska absence jednoho z rodičů, který nejvíce pocítily v období puberty. Do té doby uvádí, že se necítily, že by jim něco chybělo, jelikož druhý rodič se snažil vždy vše zastat a dát jim po všech stránkách to, co potřebují.

- **A4:** *„Spíš jakoby, až v tý pubertě jsem vnímala nějakou tu absenci táty, to už jako jo, to mi hodně chyběl, jako já nechci brečet, jo, ani nebrečím, to je spíš ten hlas, že ho mám fakt umluvenej, aby sis nemyslela. Chyběl mi prostě ten táta, no.“*
- **A5:** *„Jako co mě třeba možná chybělo, i když teď už to jako nepovažuju za takovej velkej problém. Ale třeba takový to, protože že jo, tak seš jako holka a jsou prostě přicházejí různý věci jako třeba naše potom dny jako menstruace, tak mě možná chybělo nějaká jako rada ohledně tohohle mýho ženství. Jo, protože prostě, jako sice táta byl napůl táta na půl máma, co mu zbývalo, fakt se snažil. No ale takový ty věci jako prostě gynekoložka a takovýhle věci, co prostě my potřebujeme, nebo nějakaj jako doprovod, tak to mě asi chybělo, protože to jsem moc jako nevěděla, co a jak. No a máma v tom teda nebyla úplně úplnej příklad dobrej. Jako někdo, kdy by mě tak jako provedl tím dospíváním chyběl no.“*

U aktérky **A5** měla absence matky v období dospívání velký vliv i na téma **rizikového chování** - *„Jenomže takhle já si trošku myslím, že i to, že mi chyběla ta máma se to pak projevilo, že hele já nevím, chytla jsem se nějaký party jo, začala jsem prostě kouřit, pít alkohol, utíkat z domu, a tak. A tím jsem si to všechno jako i ventilovala.“ (A5) Vliv **nenaplněných potřeb na rizikové chování** byl čitelný i z výpovědi aktéra **A1** - *„...chybělo to zázemí, to pochopení, prostě, když mám nějaký problém, tak se můžu s ním svěřit. Byl tam už pak takové jako nezájem, jakože ať si dělám de facto, co chci. Ono v tom věku mně to víceméně vyhovovalo, ať si dělám, co chci, že jo, teď, když na to koukám zpětně, tak oni mně měli asi spíš do života vnést nějaký rád, k něčemu směřovat, nějak mě formulovat do toho dospělýho života, což tam prostě chybělo. Já si mohl víceméně dělat co jsem chtěl. Utíkal jsem, utíkal jsem od těch rodičů, že jo, nechtěl jsem být doma, nechtěl jsem s nimi být, bylo mi líp s těmi kamarády. No a jak to tak bývá, tak jsem se prostě chytnul špatný bandy a začalo to tak, že prostě cigarety. Cítily jsme se jako víc dospěle, že jo, byla to taková machrovinka. Nikdo nezačne prostě, že by mu to chutnalo, každý začne z machroviny, že to dělá, protože to dělají starší kluci, tak jsem se toho chytal taky.**

Takže cigarety, alkohol, později marihuana a už potom jako v těch 18-19, tak i tvrdý drogy, byl to takový únik z reality.“ (A1)

Z výpovědí aktérů vyplývá, že v dětství často prožívali značný nedostatek emoční blízkosti, zájmu nebo podpory ze strany rodičů. I když některým nechybělo materiální zabezpečení (A3), chyběl jim pocit přijetí, pochopení nebo jednoduché projevy lásky. Zatímco A3 mluví o absenci jakéhokoliv citového zázemí, A4 a A5 popisují, že si dlouho neuvědomovali, že jim něco chybí, jelikož vše se snažil zastupovat druhý rodič. Potřeba blízkosti druhého rodiče se u nich naplno projevila až v pubertě. Právě v tomto období měli nenaplněné potřeby nejsilnější dopad i na jejich chování. Aktéři A5 i A1 spojují tento nedostatek s vyhledáváním vrstevnických skupin a následným rizikovým chováním.

Společným rysem, který se objevoval napříč výpověďmi byla emoční blízkost, kterou aktéři v dětství postrádali.

3. Výchovné postoje

Téma výchovných postojů se v rozhovorech objevovalo v souvislosti s tím, jak rodič/rodiče aktérů nastavovali hranice, vyjadřovali autoritu nebo jak (ne)projevovali zájem o ně. Aktéři popisovali zkušenosti s příliš přísnou, trestající výchovou, vysokými nároky anebo naopak v tomto směru s absencí zájmu se na výchově podílet. V některých případech aktéři sami reflektovali, že způsob výchovy mohl souviset s tím, jakou zkušenost si rodiče nesli ze svého vlastního dětství, které je identifikováno pod tématem **dětství rodičů**.

Aktérka **A2** uvádí, že mezi základní znaky výchovy jejich rodičů patřilo fyzické trestání spojené s ponižováním, manipulace a vydírání. Toto chování sama připisuje spíše otci, avšak dodává, že matka se jí v tomto směru nikdy nezastala. Sama se domnívá, že otec bral tento způsob výchovy jako normální, jelikož on sám byl tímto způsobem v dětství veden a zároveň na něj měla vliv závislost na alkoholu. - *„Ponižování jako slovní to nebylo, spíš to bylo hodně ponižovaný skrz třeba ty fyzický tresty. Určitě se stávalo, že jsem dostávala na holej zadek páskem, facky, takže spíš tohle to bylo ponižování by se dalo říct. Ale jinak to citový nebo to psychický, tak hodně to bylo třeba vydírání, jo, a nějaká manipulace, že mi říkali, že když něco neudělám, tak budu mít zaracha, nebo věty, že když přijdu o minutu pozdě domů, tak za každou minutu mám další den zaracha navíc. Nebo když nebudeš mít dobrou známku, stane se támhleto“ (A2)* V návaznosti na téma **dětství rodičů** uvedla - *„Jako mamka jako fakt měla skvělou výchovu, a i ona prostě... Jako od mamky tam nebyly žádný tyhle tresty, ale ten táta jakoby, co jsem slýchala, tak vlastně...Nebo pořád slýchám kolikrát i třeba od babičky, že*

vlastně táta je stejný jako děda, takže já bych se vůbec nedivila tomu, kdyby vlastně tam bylo to samý.“ (A2)

Podobně na svou výchovu nahlíží i aktérka **A3** - „*Otec, mě strašně třískal a třeba když jsem to říkala babičce, tak babička se na něj za to zlobila. Jako u mě nebylo nic nenormálního, že třeba o mě přerazil vařečku a já jsem se třeba chodila převlíkat před tělocvikem na záchod, aby ostatní neviděli, jak moc mám zmalované nohy, jo, vyloženě, vyloženě jako že i fyzicky prostě se toho fakt nebál. Ten člověk akorát vzbuzoval ve mně jako hrůzu a prostě podvědomě strach a jenom trnutí, co zas bude za problém? Proč zas bude rvát, co se zas bude dít.“ (A3)*

Opakem byla situace u aktérů **A1** a **A5**. Aktérka **A5** uvedla, že výchova jejich otce je pro ni vzorem a je si vědoma toho, že jsou dobře vychovaní, avšak opakem uvádí, že její matka ji registrovala podle svých nálad a spíše se o ni vůbec nezajímala. Sama připouští možnost, že nejen psychické problémy matky, ale i její dětství se na způsobu vnímání jejího vlastního dítěte mohlo podepsat - „*Fakt na ní prděli, jak její vlastní otec, tak vlastní máma. Oni jí nevařili, fakt se o ni jako nestarali, smrděla, chodila do školy ve špinavém oblečení. Nikdo ji to pořádně ani nepral. No jako jo a nikdo si jí nevšímal.“ (A5)* Aktér **A1** zase uvádí, že jeho rodiče na něj nikdy nevztáhli ruku, ale naopak ve výchově dominovaly vysoké nároky zejména v oblasti jeho vzdělání ze strany matky, avšak celkově jejich výchovu vnímal jako zmatenou a nekonzistentní. - „*Fungovali tak, jak se zrovna vyspali a prostě nebylo to nic konzistentního, že by mě k něčemu vedli. Ale prostě máma o mně měla nějaký zkreslený představy, že jsem prostě genius, což jsem nebyl, takže já jsem chtěl třeba celou dobu na lesnickou školu, protože jsem měl docela blízký vztah k přírodě a moje matka se rozhodla, že ne, že půjdu na stavebku, k čemuž já jsem absolutně žádný jako vztah neměl, takže mě prostě dotlačila do školy, do který já jsem nechtěl, ve který mně to nešlo.“ (A1)*

Z výpovědí vyplývá, že způsob výchovy ze strany rodičů významně ovlivnil prožívání dětství. Ačkoliv se konkrétní zkušenosti liší, v rozhovorech se objevoval motiv přísnosti, fyzického trestání, citového odstupů nebo naopak absence jakéhokoli vedení.

Zatímco A2 a A3 otevřeně popisují zkušenost s fyzickým trestáním, které v nich zanechaly hluboký pocit strachu a napětí, výpovědi aktérů A5 a A1 ukazují spíše na méně viditelné, ale přesto zraňující aspekty výchovy. A5 vnímá otce jako pozitivní oporu, ale popisuje výrazný nezáměr a citové odpojení ze strany matky. A1 sice zažil výchovu bez násilí, avšak s chaotickými požadavky a tlakem na výkon zejména v oblasti vzdělání.

Společným rysem napříč výpověďmi se tak jeví nevyváženost výchovného přístupu, ať už šlo o přemíru kontroly a trestů, nebo naopak o absenci zájmu.

4. Vztah s rodiči

Téma vztahu s rodiči propojuje všechna předchozí témata a ukazuje, jak jednotlivé zkušenosti aktérů v dětství ovlivnily jejich vztah k matce nebo otci. V rozhovorech bylo patrné, že tento vztah byl formován mnoha okolnostmi, například tím, jaké bylo klima v rodině, jaké měli rodiče výchovné postoje, nebo jak dokázali naplňovat potřeby dítěte. Právě proto bylo toto téma zařazeno zvlášť a až na závěr části o dětství, aby bylo možné lépe pochopit, jak všechny zmíněné faktory ovlivnily kvalitu a podobu vztahu mezi aktéry a jejich rodiči. Z rozhovoru se dají identifikovat následné úryvky, které o vztahu s rodiči v dětství aktérů vypovídají:

- **A1:** „*No, jako já je měl oba rád. Táta, i když pil, tak byl hodnej, máma vlastně taky. Jen prostě potom, jak mámě propukla víc ta nemoc a táta začal víc chlastat, nebylo mi s nima prostě celkově dobře. Táta opilej, máma scény... Neviděl jsem to rád, ale prostě na druhou stranu jsou to tvoje rodiče a jako nejde říct, že bych je nesnášel. Je to složitý popsát, co jsem k nim cejtil“*
- **A2:** „*No, tak vlastně určitě jako by tohle to všechno způsobilo, že já jsem vlastně co nejdříve chtěla se odstěhovat od těch rodičů, protože ačkoliv to byli moje rodiče, v tom dětství fakt ten vztah s nima byl hrozně narušenej skrz to všechno a jako dá se říct, že táty jsem se bála a na mamku jsem byla naštvaná, že se mě nikdy nezastane.“*
- **A3:** „*S otcem jsem nevycházela nikdy a s mamkou to bylo komplikovaný.“*
- **A4:** „*V mejach 14 nás táta úplně odřízl, sice zmizel ten chaos, kterej dělal, ale...jako by já si myslím, že my mu připomínáme vlastně ten život, co měl tady, kde prostě měl ty průsery, a tak nás nechtěl už prostě. No jsem vděčná, že mám tu mamku, ta nás vždycky podržela a byla a je tu pro nás. Jako on prostě dělal rozruch a byla jsem z něj fakt zmatená a ráda, že je pryč, ale jako pak někdy mi zas chyběl.“*
- **A5:** „*Byla jsem z mámy zmatená a postupně jsem ji vytěsňovala. A hlavně nebyla tam ani ta důvěra už k ní prostě, jak se stala spousta věcí. Ono je toho jako hodně, ale já to tady zas nechci všechno rozvádět. Ale jako shrnula bych to, že ta důvěra tam hrála velkou roli, a to prostě ztratila. Já ji nemám k ní doteď. Ale naštěstí táta byl dobrej.“*

Z výpovědí aktérů je patrné, že jejich vztahy s rodiči byly velmi složité a často negativně ovlivněné.

Například aktér A1 popisuje, že měl své rodiče rád, nicméně kvůli problémům v rodině se doma necítil bezpečně ani příjemně. Aktérka A4 vzpomíná, že po odchodu otce pocítovala úlevu, i když jí v určitých chvílích chyběl. V jejím případě sehrála klíčovou roli matka, která jí byla oporou. Oproti tomu A2 a A3 popisují vztahy s rodiči jako výrazně narušené. A2 se svého otce bála a cítila se zrazená matkou, která jí podle jejích slov v těžkých situacích nepodržela a A3

celkově vztahy vnímá složitě a negativně. Aktérka A5 pak popisuje ztrátu důvěry vůči matce, ke které se postupně citově odpojila, avšak naopak její vztah k otci vnímá pozitivně.

Celkově se dá za společný rys považovat, že většina aktérů zažila v dětství nějakou formu „emočního zranění“, které zanechalo silné stopy a ovlivnilo nejen jejich vztah k rodičům.

6.2.2 Oblast dospělost

Tato tematická oblast se zaměřuje na výpovědi aktérů vztahující se k období jejich dospělosti. Výpovědi byly rozčleněny do několika tematických celků, které odrážejí „dospělé pohledy“ jednotlivých aktérů. Objevují se zde témata reflektující, jak aktéři nahlíží na vlastní rodičovskou roli, vnímají pojem rodina a proměny vztahu s rodiči v dospělosti. Každé z těchto témat představuje specifický aspekt životní reality aktérů a umožňuje hlubší vhled do souvislostí mezi dětstvím a dospělým životem.

Považuji za důležité již na začátku upozornit, že pouze aktérka **A3** má ve své dospělém životě již vlastní děti, a její výpověď tedy odráží reálnou zkušenost s vedením rodiny. U zbývajících čtyř aktérů se jedná spíše o představy a očekávání týkající se toho, jak by svou rodinu chtěli v budoucnu vést.

1. Pojem rodina

Tématem pojetí rodiny byl při vedení rozhovoru s aktéry rozhovor otevřen. Toto téma se zabývá tím, jak aktéři ze svého dospělého pohledu vnímají, co pro ně znamená vůbec slovo rodina a kdo ji tvoří. Napříč výpověďmi by se význam rodiny dal shrnout jako **místo, kde je bezpečí a ty nejbližší, podporující a nesoudící osoby.**

K tomuto tématu by se daly identifikovat následující výpovědi:

- **A1:** „*No tak rodina pro mě znamená jako domov. Tam, kde se cítím dobře a kde jsou mi nejbližší. Tam, kde je bezpečno, tam, kde se můžu svěřit se svými problémy a se svým nějakým trápením. Tam, kde mě nebudou soudit, ale najdu tam nějaké pochopení, ale zahrnu do toho tak především, hlavně jako v dětství ten základ, máma, táta a nějaká širší rodina, jako je babička a děda. V pokročilejším věku, už pak zas to, kdy si ten domov vytvoříš ty sám, nějaká partnerka, popřípadě děti, její rodina.*“
- **A2:** „*Tak je to vlastně pro mě nějaký okruh lidí, se kterými jsem v nějakým příbuzenským vztahu, a kteří mě mají rádi a podporují mě. A tak určitě zahrnuju do toho vlastně tu nejbližší rodinu, mamku, taťku, ségru, přítele a plus prarodiče tety strejčkové, sestřenky, bratrance, a tak.*“
- **A3:** „*Tak celkově pojem rodina pro mě znamená asi základ. To je pro mě největší moje priorita a je to asi všechno, na čem mi záleží. Někdo se honí za penězma, někdo se honí za kariérou a pro mě je asi nejdůležitější, abych měla hezký vztah se svejma dětma. Každopádně nejdůležitější v rámci toho pojmu rodina a koho tak vnímám, tak jsou moje děti a potom teda taky můj brácha,*

ten, byť je mladší, tak jeho názor pro mě je strašně moc a na jeho názor většinou dám, anebo se ho chodím na názory zeptat, co si o tom myslí.“

- **A4:** *„Já začnu tím teda, koho do ní zahrnuju. Je to mamča, ségra, brácha a potom tam teda zahrnuju i toho svého přítele. Jako když bych měla říct, co pro mě znamená slovo rodina, tak je to vlastně takovej ten fakt jakoby úplně úzký nejblíží okruh lidí, který jsou mému srdci nejbliž.“*
- **A5:** *„Pro mě jako rodina znamená něco, kde máš jako takovej pocit bezpečí. Jo, kde prostě přijdeš domů, cejtíš se v bezpečí, cejtíš se sám sebou, necejtíš se nějak já nevím, že bych se cejtěla prostě špatně, má se tam člověk v té rodině cejtít dobře. A určitě do ní zahrnuji máho tátu, bratra, no a babička od táty, ta tam hraje u mě taky velkou roli.“*

Téma vnímání pojmu „rodina“ se v rozhovorech objevuje jako důležitý prvek, který odráží zejména osobní hodnoty aktérů a jejich vztahy. Většina z nich pojem rodiny neváže výhradně na biologické vazby, ale především na pocit bezpečí, přijetí a vzájemné blízkosti. Rodina je tak chápána především z emočního hlediska – místo, kde se člověk může cítit sám sebou a kde nalezne oporu.

Z hlediska konkrétních osob, které aktéři do své rodiny zahrnují, se ukazují určité rozdíly. Někteří (např. A1, A2) zmiňují jak rodiče, tak širší příbuzenstvo včetně prarodičů, případně partnera či partnerky. Jiní, jako například A3, kladou důraz spíše na vztahy s vlastními dětmi a sourozencem. A5 pak vyzdvihuje především otce a bratra, zatímco matka v její výpovědi chybí, stejně tak jako A4, která svého otce také vyřadila, což může souviset s dříve popsáním narušeným vztahem k těmto rodičům aktérek.

U všech aktérů je společným znakem důraz na kvalitu vztahů. Rodinu tak nevnímají jen jako daný sociální rámec, ale jako aktivně utvářený systém vztahů založený na důvěře, respektu a citové vazbě.

2. (Ne)proměna vztahu s rodiči

Téma (ne)proměny vztahu s rodiči nabízí pohled na to, jak se tyto vztahy vyvíjely do dospělosti. Sleduje, zda došlo ke změně ve vnímání rodičů, k obnovení kontaktu, upevnění vazby, nebo naopak k odcizení. Vztah s rodiči se tak ukazuje jako dynamická součást života, která může být ovlivněna jak minulými zkušenostmi, tak i novými okolnostmi, jako je časový odstup, vlastní rodičovství nebo vlastní snaha vztahy napravit.

Aktérka **A2** popisuje, že zásadním momentem pro zlepšení vztahu s rodiči bylo její odstěhování po maturitě k partnerovi. Tato změna přispěla k celkovému uklidnění situace. Přestože vztahy již nevnímá jako narušené, připouští, že některé problémy přetrvávají. Na rozdíl od minulosti je však nyní schopna tyto problémy s rodiči otevřeněji komunikovat. - „*Vlastně ve chvíli, kdy*

jsem se odstěhovala, tak se to všechno napravilo. Jako nějaký problémy tam ještě jsou, no, jsou teda dny, kdy prostě... já to přisuzuju, že táta to má jak na horský dráze, jo asi i kvůli tomu chlastu, že někdy je úplně milionovej, někdy to zase spadne úplně dolů, ale už tedy není v takový míře jako to právě bejvalo v dětství skrz teda i to, že už teďka jako tam nejsou ty násilný jakoby tresty, jo, psychický, citový vydírání, to už by si ani na mě nezkusil, to už bych se jako i taky hájila. Ale občas taky dokáže bejt jako zlej, občas něco špatnýho říct, ale to teď jako jo, napravilo se to, jako, kolikrát už mu můžu říct: Hele tati, teď se nechováš hezky nebo prostě tohle si přehnal. Že už to docela jako i ode mě bere, že když ho na to můžu upozornit.“ (A2)

Podobně i aktérka **A3** popisuje určitý posun ve vztazích s rodiči, avšak pouze ve vztahu k jednomu z nich. Uvádí, že k druhému rodiči zůstává její postoj převážně stejný již od dětství. Ačkoli podle jejích slov dochází k příležitostným rodinným setkáním, většinou je to právě ona, kdo tyto setkání iniciuje. - „*S otcem jsem nevycházela nikdy a s mamkou to bylo komplikovaný, ale dá se říct, že postupem času jsme si k sobě s tou mamkou cestu našly. Naši se nikdy nerozvedli kvůli majetku, ale každé žije na své chatě. Když se potkaj, je strašnej rachot. A prostě to, když semka přijedou, tak to je, mamka je nervózní, je z toho roztěkaná a otec prostě to je úplně...No, není to, není to dobrý, je to dusná atmosféra a dá se říct, že když se sejdeme, je to jenom proto, že je třeba pozvu já, anebo brácha na narozeniny nás, anebo vnoučat, ale jinak jako ne.“ (A3)*

Aktérky **A4** a **A5** popisují svůj vztah k jednomu z rodičů (**A4** – otec, **A5** – matka) jako dlouhodobě nezměněný. Aktérka **A4** uvádí, že její otec vymizel ze života již ve čtrnácti letech a navzdory její snaze se s ním v pozdějších letech znovu spojit zůstal tento vztah neobnoven. Matku však vnímá jako stálou a důležitou oporu. Aktérka **A5** popisuje, že se se svou matkou vidá přibližně jednou měsíčně na krátkou chvíli, což jí plně vyhovuje. Zůstává mezi nimi citový odstup a přetrvává i ztracená důvěra. Na druhé straně vztah k otci označuje jako stabilní a pozitivní, a oceňuje jeho přítomnost ve svém životě.

Zajímavou proměnlivost ve vztazích s rodiči i v rámci celé rodiny lze pozorovat u aktéra **A1**. Výrazný zlom nastal v období dospívání, kdy u jeho matky propukly příznaky neurodegenerativního onemocnění, které se projevovalo především psychickými obtížemi. Zároveň jeho otec začal více konzumovat alkohol, což zásadně narušilo rodinné klima. Tato situace vyvrcholila v jeho osmnácti letech, kdy ho matka vyhodila z bytu, čímž došlo k zásadnímu narušení vztahu s rodiči a jeho kontakt s nimi se omezil na minimum. Aktér označuje za definitivní rozpad rodiny období kolem svých dvaadvaceti let, kdy se jeho rodiče

rozvedli. Postupem času se však vztah s otcem začal obnovovat, poté, co se jeho otec díky odborné pomoci na čtvrtý pokus úspěšně vymanil ze závislosti na alkoholu a navázal nový partnerský vztah. A1 s ním plně obnovil kontakt a jejich vztah se stabilizoval. Následně se vrátil i ke kontaktu s matkou, o kterou v současnosti pečují jak jeho prarodiče, tak on sám. Uvádí, že jí „vše odpustil“. Proměnou prošel také vztah mezi jeho rodiči, kdy navzdory dřívějším konfliktům otec nyní matku příležitostně navštěvuje a snaží se jí být oporou v náročné životní situaci, kterou přináší poslední stádium její nemoci. - „*Jo, jako naše cesty se někde v těch mých 18 letech hodně rozešly. Takže v 18 se rozešly naše cesty a nějak v mých 22, jak jsem říkal, tak se rozešly i jejich cesty, takže ta naše rodina jako ta základní rodina se rozpadla úplně... O moji maminku se začala starat babička s dědou a táta si šel vlastní cestou. Nejdřív jako hodně pil, až se dostal do léčebny, to jsem za ním ještě jezdil. Já jsem jako nikdy tátu nezavrhl. Byl tam opakovaně a teď teda zaplat'pánbůh nepije, za což jsem vděčný. Ale dostal se z toho asi až napočtvrtý... Teď to je tak, že moje maminka má poslední stádium té nemoci, takže ta je tak nějak jakoby na odchodu, bohužel o tu se stará právě to babička s dědou. I já se o ni starám s tetou, což je mámy ségra a táta žije se svojí přítelkyní současnou. Fakt ho mám moc rád. I tu jeho přítelkyni i jejich společnou dceru. Což je to jeho nevlastní dítě. Beru je jako rodinu, oni mě přijmuli, já jsem je přijmul. Můj táta teď s odstupem, když je strážlivej a máma, když je zaléčená medikací, tak se i navštěvují, že táta jí třeba přijede na narozeniny a ptá se na ni. Mají spolu i teď i tak, přesto všechno, co se dělo poměrně takovej, byť zvláštní, ale hezkej vztah.*“ (A1)

Vztahy s rodiči se napříč rozhovory ukazují jako proměnlivé a často ovlivněné důležitými životními událostmi. U některých aktérů došlo ke zlepšení vztahů v dospělosti, často po jejich osamostatnění (A2), nebo díky změnám na straně rodičů (A1, kde sehrála i významnou roli léčba závislosti otce). U jiných (A4, A5) naopak vztahy zůstávají dlouhodobě nezměněné – buď kvůli přerušnému kontaktu, nebo přetrvávající nedůvěře. Naopak A3 vnímá posun jen ve vztahu k matce, ale kontakt s otcem zůstává stále komplikovaný.

Za společný rys napříč rozhovory lze uvést, že vztah k rodičům není pevně daný, ale může se postupně vyvíjet. Důležitou roli hraje schopnost komunikace, ochota ke změně, i nový pohled na rodiče s přibývajícím věkem. Vztahy tak zůstávají dynamickou součástí života, která se může měnit podle okolností i vnitřního nastavení samotných aktérů.

3. Vztah k rodičovské roli

Téma vztahu k rodičovské roli se v rozhovorech objevovalo v souvislosti s tím, jak aktéři přemýšlejí o svém vlastním rodičovství či rodičovství jejich partnerů. Jejich postoje ovlivňují zejména zkušenosti z dětství, přičemž důležitou roli hraje také téma vzory aktérů.

Aktérka **A3** je jediná, která má již své vlastní děti, tudíž její výpověď odráží skutečný obraz toho, jakým způsobem ke své roli rodiče přistoupila. - „*Nemám sklony dávat ultimáta, nemám sklony vydírat, jako to dělal otec. Snažím se nějaký kompromisy, snažím se vysvětlování, aby jako věci chápali, proč chci, aby třeba tak byly...Nechci jim dávat věci rozkazem a tlačit do kouta, ale prostě snažím se mít kamarádský vztah s těma dětma. Mezi mnou a otcem, to bylo autoritářský a já se snažím, aby to bylo kamarádský... děti mám sklon opatrovat, opečovávat. Můj otec tvrdí, že jsou rozmazlený. Dokonce jsem tady zaregistrovala, že měl snahu mě proti dětem navádět a pak to zas zkoušel i opačně. Otec rád manipuluje s lidma a když prostě viděl, že tohle se mu nepovede, já jsem mu prostě řekla, že nebudu synovi někde tohleto vyčítat nebo ho dusit nebo něco podobnýho, že já jsem ráda, že máme hezkej vztah, tak se urazil a víceméně se se mnou a mejma dětma nebaví. Já nad nima držím prostě ochrannou ruku a říkám si cokoliv, cokoliv, jen ať jsou prostě šťastný a nezažijou třeba takový dětství, jako jsem měla já. Takže asi tak.“ (A3) Co se týká vzoru, tak dle aktérčiných slov je jejím vzorem číslo jedna její bratr se svou rodinou a také částečně její dvě babičky, které se do aktérčiných 11 let podílely na její výchově.*

Další aktéři zatím vlastní rodičovskou zkušenost nemají, proto se jejich výpovědi vztahují především k představám o tom, jakou by jednou chtěli roli rodiče zastávat.

Aktérka **A5** uvedla, že by svou rodinu chtěla vést a děti vychovávat tak, jak ji vedl její otec a otcova matka. - „*Jo jako ten vzor je v tomhle pro mě asi fakt ten táta, jak se snažil, a tak a ta babička od něj. A ten jejich styl výchovy si myslím, že z toho si asi po téhle stránce odnáším hodně, a i já bych tak chtěla svoje děti vést. Tihle 2 jsou pro mě jako vzorem, no dřív bych asi říkala jenom jako mýho tátu, ale opravdu ono čím je člověk starší, tak tím si uvědomuješ spoustu víc věcí. Jo, a tím prostě jsem si uvědomila, že moje babča sehrála velkou roli v mém životě. Já jsem jí za to dost vděčná doteď a sehrává furt velkou roli v mém životě a až tady nebude, tak to bude pro mě jako hodně hodně hodně bolestivý. Jakoby díky těm těmhle dvoum lidem... to, co pro nás dělají tyhle dva, tak není samozřejmostí a jsem jim za to vděčná.“ (A5)*

K tomuto tématu by se dále daly identifikovat následující výpovědi:

- **A1:** „Chtěl bych být láskyplnej jako otec. Materiálně nás zabezpečit, jako otec. Asi ubrat trochu na plynu skrz nároky na děti, protože jim to může asi způsobovat podle mě nějaký potíže, třeba, když nesplní to očekávání toho rodiče, který je zbytečně vysoký“
„Třeba ten táta, byt' pil, tak to byl můj jako vzor, nebo je to můj vzor jako i dodneška, protože on je strašně pracovitej. On se o tu rodinu dokázal postarat, dokázal ji zabezpečit. Mě jak miloval, to prostě vím, to tam bylo cítit...bral nás furt někde do lesa, na houby, a to jako jsem cítil, že to je takový parťák jako táta, takový můj vzor. Takhle já bych chtěl taky jako třeba se svýma dětma do budoucna abych měl takový hezký vztah“
- **A2:** „Prostě nechci určitě dělat takovýhle násilný tresty, nechci jako nějaký to psychicky citový vydírání, jo to prostě s tím doopravdy nesouhlasím. Ale zase musím říct, že mamka jako kolikrát fakt byla prostě, ikdyž se nás jako nezastala tak na druhou stranu byla podporující a uměla doopravdy hezky naslouchat, takže to zase беру částečně jako že v tomhle bych chtěla být jako ona.“
„Ten vzor je určitě děda od mamky, ten fakt jako splňoval všechny požadavky, on jako na to, že to byl chlap a vlastně, dejme tomu taky stará škola, tak on dokázal perfektně naslouchat. Mohla si mu říct i tajemství, který jako kdyby se dozvěděli rodiče, tak jsem dávno mrtvá a on to neřekl. Podpořil mě. Fakt jako ten projev tý lásky od něho byl obří, byl tak jako úplně dokonalej, nikdy by na mě nestáhl ruku, jo, nikdy v životě to prostě jako to by so nikdy nedovolilo, což bylo taky suprový a plno mě toho naučil, vždycky se m i snažil všechno ukázat, ale fakt jako moc pěkným stylem“
- **A4:** „No tak... chtěla bych jakoby, prostě aby moje děti neměli tátu, který je prostě třeba nějak agresivní a citově nedostupnej. Proto jsem ráda, že ten můj přítel vůbec takovejhle není. Myslím si, že až budeme mít děti, tak pro ně bude fakt dobrým tátou. A já se těším na to, až mě moje dítě bude třeba vnímat tak, jako já jsem vnímala v tom dětství svoji mamku, že jako ikdyž ta její výchova nebyla ve 100 % taková, jak ji chci vést asi já, tak prostě i tak jsem ji vnímala hrozně dobře a vlastně je prostě mamka skvělá, protože to fakt měla těžký i s tím tátou a tak. Takže jako nemůžu říct že jo ještě, jak jednou ty svoje děti povedu nebo tak, nemám v tom ani asi vzor nějakěj, ale doufám, že mě budou vnímat tak, jako já vnímala a vnímám tu svoji mamku.“

Z výpovědí aktérů vyplývá, že jejich pohled na rodičovskou roli se formuje zejména ze zkušenosti z dětství. Aktéři často uváděli, co by rádi ve své budoucí rodičovské roli zachovali z vlastní rodiny, ale zároveň pojmenovávali i věci, kterým by se chtěli vyhnout.

Aktérka A3 má jako jediná již vlastní děti a její výpověď tak poskytuje konkrétní příklad toho, jak v praxi přetváří výchovné vzorce, které sama zažila (například snahu vyhnout se autoritářství a nahradit ho kamarádským přístupem). Naopak A5 popisuje spíše pokračování

výchovy svého otce a babičky, které považuje za pozitivní vzory. Podobně A1 vyzdvihuje svého otce jako inspiraci, ale zároveň uvádí potřebu snižovat očekávání vůči dětem a nemít přehnané nároky, které měla vůči němu jeho matka. U A2 se projevuje snaha se do budoucna vyvarovat výchovným praktikám, jako jsou fyzické tresty nebo citové vydírání, a její vzor vidí zejména ve své dědečkovi z matčiny strany. A4 pak uvažuje nad budoucí rodičovskou rolí především skrze vlastní pozitivní vztah s matkou.

Výpovědi tak ukazují, že ačkoliv aktéři čerpají inspiraci především ze své rodiny, zároveň aktivně přemýšlejí nad tím, jak tyto zkušenosti pozměnit do vlastní podoby rodičovství, s důrazem na emoční dostupnost, respekt a vzájemné porozumění.

6.2.3 Témata napříč dětstvím a dospělostí

Následující dvě témata se napříč výpověďmi prolínala jak do oblasti **dětství**, tak i do oblasti **dospělosti**, kdy u každého z aktéra tomu byli jinak. Právě proto nejsou zařazena přímo do části věnované dětství ani dospělosti, ale je jim věnován samostatný prostor zde.

1. Uvědomění problému

Téma uvědomění problému se napříč rozhovory ukázalo jako velmi individuální. Každý z aktérů si případné problémy ve své rodině uvědomoval v jiném životním období. U některých k tomuto uvědomění došlo už v dětství, jiní si určité věci začali naplno uvědomovat až s odstupem času, zejména v dospělosti, kdy byli schopni lépe pojmenovat a pochopit situace, které v dětství vnímali jen pocitově. Právě pro tuto různorodost není téma zařazeno výhradně do části věnované dětství ani dospělosti, ale dostává samostatný prostor, který umožňuje vystihnout, jak různě se uvědomění problému může v životě jednotlivce odehrávat.

Aktérky **A2** a **A5** uvádějí toto uvědomění již v období jejich **dětství**.

- **A2:** „*No, tak jako takhle třeba do 10 let věku, tak jsem to vnímala, jako že to je normální, ale potom, když už jsem se vlastně scházela s těma svýma vrstevníkama a zjišťovala, jaký oni to mají v rodině, tak tam už jsem přicházela na to, že to u mě úplně normální výchova není.*“
- **A5:** „*No já jsem to asi vnímala, že to tak prostě je, třeba tak jako do těch 12 let, protože jsem měla i jednu kamarádku a ta to měla dost podobně, takže jsem to viděla i jinde kolem sebe. Ale jako potom kolem té puberty jsem si samozřejmě začala uvědomovat, že to úplně není normální, že to mám přece jenom v něčem jinak a víc tak přišlo takový to prozření, že jako i skrze třeba to dospívání, že prostě ostatní holky to řešej s mamkama a já nikoho takového nemám, takže tam mi to asi došlo úplně, že v tomhle je to u nás jakoby nenormální a je tam v uvozovkách jakoby*

problém, nebo ne v uvozovkách, ale prostě že tam ta rodina nefunguje jako normálně i skrz ty policajty.“

Naopak u aktérů **A1**, **A3** a **A4** k uvědomění došlo zejména až v období **dospělosti**.

- **A1:** *„Neviděl jsem jako nic, že by bylo špatně, tak kolem mě byli taky kluci nebo lidi prostě, který měli třeba, nevím, rozvedený rodiče nebo tak, tak prostě říkal jsem si, že to všechno nemůže být zalitý sluncem. Ale jak potom člověk dospěje a utváří si i třeba tu představu o svojí rodině nebo tak jako nad tím začne víc přemýšlet, tak ti to tak jako dojde že vlastně si řekneš, sakra, ale ono to fakt nebylo normální potom co u nás doma jako bylo, že táta pil a tak.“*
- **A3:** *„Ono, když tam vyrůstáš, tak ti to přijde normální, prostě přijde ti to normální, a hlavně nad tím nějak moc asi nepřemýšlíš. Dochází to člověku, až prostě, až když jsem byla dospělá, tak jsem si říkala, že některý rodiče s téma dětma vycházejí přece líp a že prostě to nemají takhle vyhrocený a až když jsem byla dospělá, tak mi to začalo docházet no. Jako děcku, ne.“*
- **A4:** *„Já jsem úplně asi neměla porovnání, protože si úplně nepamatuju takhle v dětství, že bych nějak chodila jakoby domů k někomu jinýmu, jenom jakoby třeba ke kamarádům rodičů a oni jako děti neměli, co si tak pamatuju, takže úplně fakt porovnání nemám. Vlastně nás hlídala jedna teta, ta měla dvě děti, a to bylo šílený, oni měli taky tátu agresora, že jsem se ho vždycky bála, když jsem tam u nich byla, takže jako to bylo spíš takový, že jsem si říkala, že můj táta je ještě jako lepší jo a je to v pohodě. Nejvíc mi to došlo tak asi když mi bylo těch 20.“*

Rozdílný moment uvědomění napříč výpověďmi ukazuje, že schopnost reflektovat a porozumět vlastnímu rodinnému prostředí není jednoznačně podmíněna věkem, ale spíše konkrétními životními okolnostmi, osobní zkušeností a mírou možnosti srovnání.

Za společný rys lze u těchto aktérů označit právě tendenci ke srovnávání s vrstevníky, která sehrála významnou roli v procesu uvědomování si odlišnosti vlastního rodinného prostředí.

2. Odborníci

Téma odborníků vycházelo z konkrétní otázky, zda se v průběhu života aktérů do jejich rodinné situace zapojili nějakí odborníci – například sociální pracovníci, psychologové, lékaři apod., kteří by se podíleli na řešení vzniklých problémů. Zjištění v této oblasti byla v mnoha ohledech překvapivá, a to především v souvislosti s tím, jaké situace aktéři popisovali, a přesto k žádnému odbornému zásahu nedošlo.

Aktérka **A5** ve své výpovědi popsala, že již jako malá vzhledem k vyhroceným situacím mezi rodiči musel sama volat policii. - *„Protože oni byli jako v kuchyni, no a já vím že prostě jeden z nich držel nůžky a druhý z nich držel jako myslím nůž, no to si už jako abych zas nekecala jo,*

ale prostě drželi nějaký 2 věci a já byla prostě jedenáctiletá holka, která jako fakt měla strach o svého tátu, tak jsem prostě zavolala ty policajty...“ (A5) Na otázku ohledně odborníků uvedla - „U nás žádný zásah odborníků nebyl. Protože nikdo o tom nevěděl jako nikdo o tom netušil, co se u nás děje. Bylo to fakt jako takový hodně skrytý a jediný, kdo u nás byl, tak byli policajti kolikrát no.“ (A5) Načež byla s aktérkou vedena debata na možnost, zda u nich díky opakovaným telefonátům na policii někdy nebyli přítomni pracovníci OSPOD. - „No, ne, protože když policajti přijeli, no tak moje máma se rozbrečela strašným způsobem a jako to oni přijeli a nebyli už v tom rozpoložení, že naproti sobě by stáli. Jo, to ne, oni přijeli a máma se najednou uklidnila a začala bulet před nima a sehrála hereckej výkon takzvaně, jako že vlastně to vypadalo, že za všechno může můj táta a že on byl ten, co něco udělal. No, ale stejně jako vím, že se to už potom jako nějak prostě neřešilo...“ (A5) Její odpověď vede minimálně k zamyšlení, zda bylo správné a vhodné, že policie OSPOD alespoň neinformovala a neproběhl ani jeden kontakt rodiny, zejména dětí, s touto institucí i vzhledem k rizikovému chování aktérky, které bylo popsáno u tématu klima rodiny.

Stejně tak aktérka **A2** uvedla, že žádný přímý zásah odborníků u nich také nebyl, ale jednou ona sama vyhledala pomoc na lince bezpečí - „Určitě jako musím říct, že ta fakt Linka bezpečí mi fakt jako na sto procent pomohla, že prostě jsem se mohla někomu vypovídat a že tam vlastně nebyl ten člověk, co by jako kritizoval mě, anebo kritizoval mí rodiče, že to bylo o tom naslouchání a podpora přímo mě, a to mě hodně pomohlo.“ (A2). Aktérka **A4** uvedla, že vyhledala také odbornou pomoc, ale až v dospělosti, a to ve formě psychologa, který ji pomáhal vyrovnat se s pocity spojované s absencí otce. Na otázku, zda cítí díky tomu úlevu odpověděla - „Určitě to jako v nějakém směru pomohlo, ale stejně si to musíš jakoby, jak to říct, prostě asi tisíckrát v hlavě zopakovat, a vybrečet si to, když to prostě v sobě máš.“ (A4).

Naopak aktéři **A1** a **A3** uvádí, že žádný zásah odborníků během jejich života neproběhl. Aktérka **A3** uvedla, že to v období jejího dětství dle jejích slov „vůbec neexistovalo“. - „V té době tohleto neexistovalo, vůbec, ne, ne, ne, ne, ne, toto vůbec neexistovalo. Říkám, já jsem se vždycky odklidila někde, aby to někdo neviděl ty modřiny. My jsme byli ještě taková ta mládež, co nosily takový ty modrý trenýrky a bílý tričko a prostě v té době to nebylo vůbec.“ (A3) Aktér **A1** v tomto směru zase uvádí - „Nikdy jsem u nikoho nebyl, nikdy nic, všechno jsem zvládnul sám, i když třeba ze začátku mi pomáhaly s uvolněním ty drogy a z těch se mi taky podařilo dostat se úplně samotnému díky té práci a tak... a vlastně taky díky tomu kamarádovi, se kterým jsem jezdil do práce do zahraničí. Ale odborník nikdy žádný.“ (A1)

Pokud se ale i zpětně podíváme do tématu klima rodiny, lze zvažovat možnost, zda by zásah odborníků (zejména OSPOD) nebyl vhodný už v dětství jak aktéra A1, tak aktérky A5,

i vzhledem k výskytu jejich rizikového chování, které je také více popsáno v oblasti klima rodiny.

Výpovědi aktérů ukazují, že zapojení odborníků (sociálních pracovníků, psychologů, OSPOD apod.) do řešení situací v rodinách bylo minimální až nulové. Přestože někteří aktéři byli vystaveni závažným situacím (např. nadměrným fyzickým trestům, rizikovému chování), odborná pomoc se k nim buď nedostala vůbec nebo pouze v omezené formě.

Společným rysem napříč výpověďmi je skutečnost, že pokud došlo ke kontaktu s odborníky, bylo to na základě vlastní iniciativy aktérů, nikoliv ze strany institucí či okolí – přestože by v některých případech bylo jejich zapojení vhodné a potřebné.

6.2.4 Dětství v dospělém životě

To, že prožitky z dětství formují naše další životy, je skutečnost, kterou nelze popřít. Vzpomínky, zkušenosti i emoce z tohoto období se mohou dlouhodobě odrážet v tom, jak v dospělosti jednáme, vnímáme svět, navazujeme vztahy či zvládáme zátěžové situace. Právě tato podkapitola uzavírá část věnovanou interpretaci rozhovorů. Ukazuje, co aktéři sami vnímají jako zásadní pro to, co si z dětství do dospělosti odnesli.

Aktér **A1** ve své výpovědi zmiňuje, že si z dětství odnesl především představu o tom, jakým způsobem by chtěl vést svou vlastní rodinu a přes veškeré okolnosti svého otce jako vzor. Vzhledem k tomu, že toto téma bylo již podrobněji rozpracováno v podkapitole 6.2.2, nebude zde dále rozváděno.

To, jak se zkušenost z dětství propsala do života aktérky **A4** bylo citelné i během našeho rozhovoru, kdy se u otázky na toto téma rozplakala - „*No, hele, tak určitě to ovlivnilo to, že bych nechtěla pro své dítě, aby nemělo tátu...No tak teď už brečím...To je hrozný, je mi přes 20 a já brečím u takovýhle otázky, i když už jsem nad tím brečela, tak dva tisíckrát...No je to hrozný. Přesně tak tě to ovlivní jako do budoucna prostě takovýhle vlastně normální věci a ty seš z toho úplně v prdeli. Někdy jsem jakoby v pohodě, ale pak, když to je takhle jakoby víc do hloubky a víc nad tím přemejšlíš, tak prostě je to těžký...*“ (A4)

K tomuto tématu u dalších aktérů lze identifikovat následující výpovědi:

- **A2:** „*No, tak v podstatě poslední dobou zjišťuji, že jsem si odnesla určitě nějaký traumata. Že... Ne, fakt jako poslední dobou na to přicházím, že doopravdy mám nějaký traumata. Třeba nedávno se stala taková situace, ale jako u nás ze srandy, že prostě někdo vzal pásek a jenom jako s tím chtěl švihnout a jako ne na mě, ale prostě jako to, že jo, prásknout páskem. No, já*

jsem měla takovou úplně blbou reakci docela, že se mě to tam jakože seplo... A jinak, no, jako mám tyhle ty jako občas takový záseky, že když někdo třeba natáhne ruku nebo musím být všude přesně na čas, jo, to taky, protože u nás to fakt fungovalo tak, že prostě co minuta pozdě, to den zaracha a ještě jsem dostala vejprask, tak doopravdy jakmile nejdu někam na čas, tak jsem extrémním stresu, fakt jsem z toho hrozně vyklepaná a bojím se, co se bude dít. Takže určitě tohleto si z toho odnáším... Ale musím říct, že mi to i přineslo, že já teďka vlastně nenechám po sobě šlapat, kdybych to měla tak říct.“

„...a třeba, vlastně, co to tak skrz toho přítele, tak po něm vyžaduju, aby prostě dělal ty věci, který vím, že můj táta nedělal... Takže aby mě podporoval, aby mi dával najevo lásku, aby mi pomáhal třeba například s uklízením, vyslechl, neskákal do řeči, prostě byl ve všech směrech prostě komunikativní, dokázal naslouchat, dokázal podpořit. To hodně vyžaduju, protože jakmile tam já tohleto nemám, tak by se dalo říct, že se cítím jakoby nemilovaná nebo že to mám tam už potom nějaký jako obavy, takže určitě skrz tohleto ten partnerský vztah a jinak mě to ještě ovlivnilo, že fakt, jakoby se snažím si sama sobě dělat hodně sebereflexi, jak se chovám, abych se nechovala jako můj otec, protože kolikrát jako jsem pocítila, že takhle by se asi taky za on zachoval, jak jsem se zachovala já, že jo, tak se tam fakt jako snažím mít hodně velkou tu sebereflexi a dělat jako doopravdy, prostě pracovat na sobě tak, abych neskončila jako on.“

- **A3:** *„Vždycky, co je v životě jakoby nová etapa, tak já se jí bojím, protože nevím, jak to má jakoby bejt, jo. Já nemám takový ten jakoby vzor, jakoby ten mustr. Takže třeba teď se bojím toho, že mě děti odejdou z domu, protože syn teďka taky dělá bakalářku, dcera má jít na intr a já se bojím takovýho toho syndromu opuštěného hnízda, protože potom nevím, jako možná se toho bojím zbytečně, bojím se toho dopředu, nevím, ale prostě je to pro mě něco neznámýho. Možná to tak mají všichni, nevím, jo, nevím, ale prostě všichni mají vedle sebe jakoby partnera, kterej jim na té cestě pomůže, takže já díky tomu se jakoby snažím k sobě jakoby někoho najít, abych jako by nebyla sama. No prostě všechno jakoby je pro mě takový jakoby nový, takový prostě že se toho bojím, nevím, jak to udělat správně, aby to bylo dobře na všechny strany, abych ty děti moc neomezovala, ale zas aby to nepůsobilo, že prostě na ně kašlu.“*

„...a co se týče toho otce, tak já teď nesnesu vedle sebe člověka, který je nějakým způsobem agresivní, ať verbálně, anebo prostě fyzicky, jak někdo začne dělat nějaký scény nebo prostě začne bejt arogantní, zlej nebo něco, tak, tak prostě já беру nohy na ramena, protože už člověk v tomhle tom dusným prostředí bejt nechce. Proto se i těch partnerů v mém životě prostě objevilo asi víc. Takže to je možná i, nevím... Asi jsem podvědomě třeba vždycky hledala nějaký dominantní typy mužů. Ale většinou to skončilo na tom, že jakmile ten člověk začal vykazovat nějakou jakoby nadřazenost nebo nějakou jakoby nějaký dusno, tak já jsem vždycky vzala za nohy na ramena, jo, takže, takže tak. A co se týče, dětí, tak ty jsou pro mě to nejdůležitější. A když třeba to mezi mnou a manželem začalo skřípat, tak já jsem si říkala, pane bože, hlavně,

at' moje děti nevyrostají v nějakým takovýmhle dusným prostředí, kde je řev, hádky, napětí. A tak prostě, když to začalo v nějakém stavu skřípat, tak jsem vzala nohy na ramena. Vím, že to asi nebylo úplně dobře...Protože já nevím, jak to mám říct...Asi by se na všem mělo pracovat, asi by se nemělo hnedka utíkat nebo... mělo by se asi prostě hledat ty způsoby, ale ve mně se to prostě vždycky sevřelo a v ten moment já jsem prostě balila kufry...“

- **A5:** *„No hele jako, no možná já nevím, jestli náhodou v tom možná nebude i zakořeněný to, že se bojím prostě jít do nějakýho jako vztahu... jako prostě asi je to možný, že tím, když prostě vidíš, jak se ty jeho rodiče furt hádají, a že to třeba nefunguje, tak prostě potom se bojíš prostě.“*

Z výpovědí je patrné, že zážitky z dětství se do života aktérů propisují i v dospělosti – někdy velmi intenzivně. Pro některé (např. A2, A4) jsou tyto vlivy citelné na emoční i fyzické úrovni, kdy se z výpovědí dají vyčíst možné prvky úzkostných reakcí, silných emocí nebo přetrvávajícího vnitřního napětí. Vypovídají o tom, jak i běžné situace mohou vyvolat nepříjemné vzpomínky nebo tělesné reakce spojené s minulostí. Jiní (např. A3, A5) zmiňují vliv dětství v podobě nejistoty, obav ze vztahů nebo nepřítomnosti „návodu“, jak správně zvládat určité životní etapy. U některých se navíc ukazuje snaha aktivně přistupovat ke své minulosti a neopakovat vzorce chování, které sami zažili u svých rodičů.

Celkově je zřejmé, že zkušenosti z dětství mají dlouhodobý dopad a že dospělost neznamena, že tyto vlivy mizí – spíše se proměňují, znovu objevují v různých životních situacích a formují pohled aktérů na vztahy, rodičovství i sebe sama.

7 DISKUZE

Průzkumná část předložené práce přinesla zajímavé poznatky o tom, jak aktéři reflektují své dětství, dle jejich názoru v ne plně funkční rodině, a jak tyto zkušenosti ovlivnily jejich dospělý život. Výsledky tematické analýzy odhalily několik zásadních témat. Napříč těmito tématy byly identifikovány podnětné poznatky (témata), kterým bude věnován prostor v této části práce. Vzhledem k tomu, že průzkumná část vychází z osobních výpovědí aktérů, nelze na základě zjištění vytvářet obecné závěry a porovnávat je s jinými.

1. Porucha funkce rodiny a její spojení se závislostí a psychickým onemocněním

Z výpovědí vyplynulo, že čtyři z pěti aktérů spojovali narušení rodinného prostředí s výskytem závislosti nebo psychického onemocnění u jednoho z rodičů. Z teoretického hlediska lze tuto souvislost opřít o poznatky Dunovského (1999), který tvrdí, že závislost rodiče a psychická onemocnění patří mezi jedny z hlavních příčin selhávání rodiny a jejích základních funkcí.

U většiny aktérů tyto problémy vedly k tomu, že rodiče pro ně nebyli emočně dostupní a nedokázali reagovat na jejich potřeby (viz str. 42). Aktérům tak chyběla emoční podpora, což může ukazovat na selhání rodiny v oblasti emoční funkce. V rodinách navíc panovala určitá nestabilita. Objevovaly se časté konflikty a kvůli závislostem nebo psychickým obtížím rodičů, docházelo i k výkyvům v jejich chování. To vše mohlo vést k tomu, že aktéři ztráceli důvěru ke svým rodičům.

Z výše uvedeného je zřejmé, že výskyt závislosti a psychického onemocnění v rodině má zásadní dopad na funkčnost rodinného systému a na vývoj dítěte. Tyto faktory následně mohou vést k narušení všech základních funkcí rodiny – biologicko – reprodukční, ekonomické, socializačně – výchovné a zejména i emocionální. (Kraus 2008) Tématem vlivu závislosti v rodině na děti se ve své bakalářské práci věnovala také Petráňová (2023, s. 80), která se zaměřila na problematiku dospělých dětí alkoholiků. Ve svém závěru konstatuje, že téměř všichni aktéři zažili v dětství násilí mezi rodiči. Tyto traumatické zkušenosti se u nich později výrazně odrazily především v oblasti emocí – často potlačovali své pocity a měli problémy s důvěrou k ostatním lidem. (Petráňová, 2023)

Z pohledu sociální práce je proto klíčové při práci s rodinou včas tyto faktory identifikovat, zajistit vhodnou spolupráci i s ostatními odborníky a vytvořit pro dítě bezpečný prostor, aby nebylo vystavováno rizikům plynoucích z těchto problémů. Zároveň je vhodné, aby pracovníci OSPOD a dalších institucí byli schopni rozpoznat i méně viditelné projevy těchto problémů

(v případě práce se nejvíce vyskytoval problém emočního zanedbání) a reagovali na ně adekvátním opatřením. (Matoušek et al., 2010)

2. Nenaplněné potřeby a jejich dlouhodobé důsledky

Dalším klíčovým tématem, které se opakovaně objevovalo napříč výpověďmi, bylo nenaplnění základních psychických a emocionálních potřeb v dětství. Ačkoliv většina aktérů neuváděla materiální nedostatky, které byly u některých patrné, téměř všichni zmiňovali chybějící citovou blízkost, podporu, bezpečí nebo přijetí ze strany rodičů.

Z hlediska vývojové psychologie lze tyto zkušenosti interpretovat jako důsledek narušené citové vazby (attachmentu). Podle Bowlbyho (2023) je bezpečná vazba mezi dítětem a rodičem zásadní pro zdravý vývoj osobnosti. Pokud dítě tuto vazbu nezažije, může si vytvořit nejistou nebo dezorganizovanou vazbu, která se v dospělosti projevuje problémy v navazování vztahů, nízkou sebedůvěrou nebo zvýšenou úzkostí. To potvrzuje i výpověď aktérky A4, která se při rozhovoru rozplakala - „*Je mi přes 20 a já brečím u takovýchle otázky... někdy jsem v pohodě, ale pak, když to je víc do hloubky, tak je to těžký.*“ Z výpovědí aktérů byla dále patrná i souvislost nenaplněných potřeb a rizikového chování zejména v čase dospívání.

Dlouhodobé důsledky nenaplněných potřeb potvrzuje i výzkum publikovaný Americkou psychologickou asociací (APA, 2020), který analyzoval data z téměř 80 studií zahrnující více než 116 000 dětí. Z výzkumu vyplývá, že tyto děti, které zažily traumatické události spojené s fyzickým či sexuálním násilím, vykazují známky urychleného biologického stárnutí. Tyto změny jsou spojeny s vyšším rizikem duševních i fyzických onemocnění v dospělosti, včetně deprese, úzkosti, ale třeba i kardiovaskulárních chorob. (APA, 2020)

Z hlediska teorie potřeb (Maslow in Jiráková, 2015) lze tyto zkušenosti chápat také jako selhání v naplňování vyšších pater pyramidy – potřeby bezpečí, lásky, přijetí a uznání. Pokud tyto potřeby nejsou naplněny, dítě nemůže zdravě rozvíjet svou identitu, sebedůvěru ani schopnost navazovat vztahy.

Jak uvádí i trauma-informovaný přístup, nenaplněné potřeby z dětství nezůstávají uzavřeny v minulosti, ale jejich dopady se často promítají do každodenního fungování člověka i v dospělosti. Proto je zásadní tyto potřeby včas rozpoznat a citlivě na ně reagovat. (Profeldová a kol., 2022, s. 8-11) V sociální práci je tak důležité přistupovat k lidem s ohledem na jejich možnou traumatickou zkušenost.

3. Vzorce chování (ne)přenášené mezi generacemi

Z výpovědi několika aktérů je patrné, že porozumění dětství jejich rodičů hraje významnou roli i v pochopení výchovných přístupů, které rodiče aktérů uplatňovali. Ve dvou případech bylo zcela zřejmé, že rodiče přejímali výchovné styly svých vlastních rodičů. Tato zkušenost podporuje teorii transgeneračního přenosu. Můžeme se zde také opřít opět o teorii citové vazby, kterou zde již nebudu více rozepisovat (viz str. 23).

Jak uvádí Preiss a Vizinová (2023), transgenerační přenos traumatu nepředstavuje jen napodobování rodičovského chování, ale jedná se o složitý proces, v němž hrají roli jak vědomé, tak nevědomé faktory – například emoční atmosféra v rodině, způsoby zvládání bolesti a konfliktů, či obranné mechanismy, které se v rodině vytvářejí a předávají.

Z průzkumu vyplynulo, že i někteří aktéři si v dospělosti uvědomují, že určité jejich reakce mají kořeny právě v dětství. Například přehnaná potřeba kontroly, vyhýbání se konfliktům nebo naopak zvýšená citlivost na kritiku, mohou být důsledkem dřívějších zkušeností s nedostatkem bezpečí, přijetí či podpory. To potvrzuje i tvrzení, že neprožitá traumata z minulosti mají tendenci se přenášet dál (často skrytě) prostřednictvím emoční atmosféry nebo vztahových vzorců. (Preiss, Vizinová, 2023)

Zároveň však platí, že transgenerační přenos není nevyhnutelný. Preiss a Vizinová (2023) zdůrazňují, že klíčovým faktorem změny je schopnost reflexe, tedy ochota jedince podívat se na vlastní minulost, porozumět jejím vlivům, ačkoliv to může být velmi bolestivé, a vědomě se rozhodnout pro jiný způsob jednání. Je to často dlouhá a náročná cesta, na které nás může doprovázet například i terapeut, ale důležité je, že přerušit přenosu není nereálné. Aktéři tohoto průzkumu, z jejichž výpovědí je patrné, že se snaží tyto vzorce přerušit a následně nepřenášet na své děti, jsou toho důkazem. Vytvářejí si vlastní představu o rodičovství, často v kontrastu s tím, co sami zažili. Samotní aktéři jsou tedy krásným ukazatelem toho, že ačkoli si z dětství a v rámci rodiny neseme určité zátěže, máme schopnost jim porozumět, vyrovnat se s nimi a proměnit je tak, aby bylo možné vytvořit příznivější a zdravější prostředí pro naše děti.

4. Absence odborné pomoci

V rozhovorech s aktéry se ukázalo, že přestože někteří z nich vyrůstali v prostředí, které vykazovalo znaky ohrožení dítěte, k žádnému zásahu odborníků v jejich dětství nedošlo. Tato skutečnost vede k otázce, zda by v těchto případech mohl být odborný zásah přínosný, a pokud ano, co mohlo být důvodem, že se tak nestalo.

Z průzkumu vyplynulo, že ačkoliv aktéři vyrůstali v prostředí, které vykazovalo znaky ohrožení dítěte, ve většině případů nedošlo k žádné odborné intervenci. Tento fakt je zarážející zejména s ohledem na závažnost popisovaných situací, které by v určitých případech mohly naplňovat i kritéria pro syndrom CAN (viz str. 31)

Podle Světové zdravotnické organizace (WHO, 2024) patří mezi formy násilí na dítěti nejen fyzické ublížení, ale i psychické týrání, zanedbávání a vystavení dítěte konfliktnímu prostředí. Přestože v některých případech v rodině aktérů, došlo během dětství k opakovaným vysoce konfliktním situacím, kdy u některých došlo i k zásahu policie, nebyla navázána žádná následná spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), ačkoliv se domnívám, že by to bylo na místě. Stejně tak nebyla zaznamenána intervence ze strany škol, zdravotnických zařízení nebo jiných institucí, které by mohly sehrát roli včasného zachytu ohroženého dítěte. V jedné z výpovědí v tomto smyslu sehrála jistě i roli nízká citlivost společnosti k těmto jevům v minulosti, zejména v období před rokem 1989, kdy jedna aktérka chodila do školy. Není tajemstvím, že v té době nebyla problematika domácího násilí či zanedbávání dítěte vnímána tolik, jako dnes, což mohlo také přispět k absenci jakékoli odborné pomoci.

Z výpovědí aktérů lze identifikovat několik možných důvodů, proč odborná pomoc nebyla poskytnuta. Problémy byly často skryté, navenek rodina působila „normálně“ - i někteří aktéři tuto skutečnost uvedli. Souvislost můžeme také vnímat s nezájmem rodičů o jakýkoliv odborný zásah nebo snahu problémy ukrývat. To, že se čísla hlášených a skutečných situací zanedbávání dětí výrazně liší, potvrzuje i článek „*Smutná statistika. Týrání u nás zažívají desetitisíce dětí*“ (2019), který upozorňuje, že je ročně hlášeno kolem 9000 případů, avšak se odhaduje, že skutečný počet je 10x vyšší. (Šance Dětem, 2019)

Chyběla také mezioborová spolupráce, v případě zjištění plynoucí z průzkumu této práce zejména mezi policií a OSPOD. Navíc žádný z aktérů nezmiňuje, že by si někdo ze školy všiml problémů, což může poukazovat na nepřipravenost školy k tomu, aby zachytila varovné signály. Přitom právě škola je dle mého uvážení často místem, kde lze první známky ohrožení dítěte zachytit, a proto se nabízí otázka, zda by nepomohl v tomto případě školní sociální pracovník. Jeho přítomnost by mohla výrazně posílit schopnost školy reagovat na problémy dětí dříve, než přerostou v závažné krizové situace. Potvrzením této mé domněnky se zabývá detailněji článek z časopisu Sociální práce s názvem „*Sociální práce ve školství se musí šířit*“ (2020), který mimo jiné uvádí, že tato potřeba není nová – už Marie Terezie vnímala školu jako nástroj prevence sociálně patologických jevů. V českém prostředí však byla prevence dlouhou

dobu chápána především jako zdravotnická disciplína. Teprve v posledních desetiletích se vrací i k sociálním a psychologickým aspektům. Pro rozšíření sociální práce ve školách je nezbytné její systémové ukotvení – tedy legislativní rámec, jednotná metodika pro její zavádění, výkon i hodnocení dopadů, což umožní efektivní preventivní a intervenční působení ve prospěch dětí. (Sociální práce,2020)

Z pohledu sociální práce je velmi důležité včas rozpoznat veškeré rizikové faktory, které mohou dítě ohrožovat. Stejně tak je zásadní spolupracovat s dalšími institucemi, které s dítětem přicházejí do kontaktu, a společně vytvářet bezpečné a podpůrné prostředí. Důležitou roli by mohlo sehrát i zvyšování povědomí veřejnosti o této problematice, zejména s ohledem na to, že projevy ohrožení dítěte mohou být skryté a snadno přehlédnutelné.

8 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala poruchami funkce rodiny a jejich vlivem na dospělý život dítěte. Jejím cílem bylo porozumět tomu, jak dospělí jedinci subjektivně reflektují své dětství a jak tyto zkušenosti ovlivnily jejich současný život.

Předložená práce byla rozdělena do dvou částí, a to na teoretickou a průzkumnou. Teoretická část se věnovala vymezení pojmu rodina, jejím funkcím a jejich možným poruchám. Dále byly popsány potřeby dítěte včetně teoretických přístupů a faktorů, které je mohou ovlivnit. Poslední kapitola byla věnována tématu ohroženého dítěte, včetně legislativního rámce a také tématům, jako je nevhodné zacházení s dětmi a syndrom CAN. Tato část sloužila jako odborný základ pro pochopení dopadů narušeného rodinného prostředí na vývoj dítěte.

Průzkumná část byla realizována formou kvalitativního výzkumu, pro který byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Ten byl postupně veden s pěti aktéry, kteří subjektivně hodnotí svou primární rodinu jako ne zcela funkční. Cílem, který byl zároveň průzkumnou otázkou, bylo zjistit, jak oni sami reflektují své dětství a jak tato zkušenost podle jejich názoru ovlivnila jejich dospělý život. Získaná data byla následně analyzována pomocí tematické analýzy dle metodiky Braun a Clarke (2006).

Výsledky průzkumu ukázaly, že většina aktérů zažila v dětství zejména emoční zanedbání, konfliktní prostředí či absenci podpory, a to zejména za přítomnosti závislosti či psychického onemocnění u jednoho z rodičů. Tyto zkušenosti z dětství se významně promítly do jejich dospělého života – ovlivnily jejich vztahy, přístup k rodičovství i schopnost zvládat určité životní/zátěžové situace. Zároveň se ale ukázalo, že ačkoliv si aktéři nesou z dětství určité zátěže, mnozí z nich se aktivně snaží tyto vzorce přerušit a nepřenášet je tak na další generaci. Za významné lze považovat i zjištění, že v dětství u většiny aktérů nedošlo ke skoro žádné odborné intervenci, přestože situace, které někteří popisovali, vykazovaly znaky ohrožení dítěte. Tato skutečnost poukazuje na důležitost včasné identifikace rizikových faktorů a potřebu mezioborové spolupráce odborníků.

V návaznosti na uvedená zjištění lze formulovat praktická doporučení, která mohou přispět ke zlepšení podpory těchto dětí. Za klíčové lze považovat především včasné rozpoznání poruch rodinné funkce, které může významně napomoci prevenci dlouhodobých negativních dopadů v dospělosti. Výsledky rovněž poukazují na důležitost posílení mezioborové spolupráce (mezi školami, zdravotnickými zařízeními, policií a orgány sociálně-právní ochrany dětí), aby bylo možné včas reagovat na známky ohrožení dítěte. Za přínosné se jeví také zavedení školních

sociálních pracovníků, kteří by mohli efektivně zprostředkovávat kontakt mezi dítětem, rodinou a odborníky. Důležitá je dle mého uvážení rovněž osvěta veřejnosti o projevech emočního a jiného zanedbávání a o možnostech pomoci.

Průzkumný cíl práce byl naplněn. Práce přinesla hlubší vhled do subjektivního prožívání dětství jedinců vyrůstajících v nefunkčním rodinném prostředí a poukázala na to, jak tyto zkušenosti ovlivnily nejen jejich dětství, ale i život v dospělosti.

9 POUŽITÁ LITERATURA

9.1 Primární zdroje

BOWLBY, John, 2023. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vydání druhé, upravené. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-2023-7.

DUNOVSKÝ, Jiří a kol, 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Grada. ISBN 80-7169-254-9.

DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ, 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

HENDL, Jan, 2023. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 5., přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1968-2

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav., POLÁČKOVÁ, Věra, 2001. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25236-2

MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ, eds., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

MIŠOVIČ, Ján, 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Studijní texty., 72. svazek. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-285-2

NAVRÁTIL, Pavel a kol., 2014. *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7505-4.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, eds., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. vydání. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7571-025-3

PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek a POLÁK, Vladimír, 2024. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: praktický průvodce a nástroje*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-3933-0.

PREISS, Marek, VIZINOVÁ Eliška, 2023. *Transgenerační přenos traumatu: psychologické aspekty předávání traumatických zkušeností v rodině*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3829-6.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2007. *Psychologie rodiny*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-250-8.

VÁGNEROVÁ, Marie, LISÁ, Lidka, 2022. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.

9.2 Internetové zdroje

AL UBAIDI, Basim A. *Cost of Growing up in Dysfunctional Family*. In: *Journal of Family Medicine and Disease Prevention* [online]. 2017 [cit. 2025-05-01]. Dostupné z: <https://clinmedjournals.org/articles/jfmdp/journal-of-family-medicine-and-disease-prevention-jfmdp-3-059.php>

AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Emotional abuse* [online]. 2018 [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://dictionary.apa.org/emotional-abuse>

AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Study: Experiencing childhood trauma makes body and brain age faster* [online]. Washington, D.C.: APA, 2020 [2025-06-12]. Dostupné z: <https://www.apa.org/news/press/releases/2020/08/experiencing-childhood-trauma>

BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE, 2006. *Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology*. In: *Researchgate.net* [online]. Bristol: University of the West England, 2006 [cit. 2025-06-02]. Dostupné z: (PDF) https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 6. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 117. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM. *Ohrožené dítě* [online]. 2023 [cit. 2025–04–16]. Dostupné z: <https://www.ditekrize.cz/2023/03/ohrozene-dite/>

DOBŘÁ PSYCHOTERAPIE. *Bioekologický model* [online]. [nedat.] [cit. 2025-04-24]. Dostupné z: <https://dbterapie.cz/encyklopedie/bioekologicky-model/>

GUY-EVANS, Olivia. *Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory* [online]. Simply Psychology, 2024 [cit. 2025–04-16]. Dostupné z: <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>

CHILD WELFARE INFORMATION GATEWAY. *Child abuse and neglect* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://www.childwelfare.gov/topics/safety-and-risk/child-abuse-and-neglect/?top=86>

CHILDREN'S ENVIRONMENTAL HEALTH NETWORK. *5 Important Factors That Influence Early Childhood Development* [online]. 2021 [cit. 2025-04-24]. Dostupné z: <https://cehn-healthykids.org/5-important-factors-that-influence-early-childhood-development/>

JIRÁKOVÁ, Pavlína. *Vývojové potřeby*. [online]. 2015 [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/dite-se-zdravotnim-postizenim/pece-o-dite/vyvojove-potreby/>

JOHNSON, Benjamin E., Wendel RAY. *Family Systems Theory* [online]. New York: Wiley-Blackwell, 2016 [cit. 2025-04-29]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/314932341_Family_Systems_Theory. DOI: 10.1002/9781119085621.wbef130

KVC HEALTH SYSTEMS. *4 State-Specific Factors That Affect a Child's Wellbeing* [online]. 2024 [cit. 24. 4. 2025]. Dostupné z: <https://www.kvc.org/blog/4-state-specific-factors-that-affect-a-childs-wellbeing/>

McLEOD, Saul. Attachment Theory In: *Psychology Explained* [online]. Simply Psychology, 2024 [cit. 2025-04-19]. Dostupné z: <https://www.simplypsychology.org/attachment.html>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Statistiky za rok 2023* [online]. Praha: MPSV, 2023 [cit. 2025-06-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Statistiky za rok 2024* [online]. Praha: MPSV, 2024 [cit. 2025-06-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

NATIONAL SOCIETY FOR THE PREVENTION OF CRUELTY TO CHILDREN. *Sexual abuse* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://www.nspcc.org.uk/what-is-child-abuse/types-of-abuse/child-sexual-abuse/>

NEŠPOR, Zdeněk R., ed. Cyklus rodinný. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2017 [cit. 2025-04-29]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Cyklus_rodinn%C3%BD

NEŠPOR, Zdeněk R., ed. Rodina. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2018 [cit. 2025-04-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rodina>

PETRENKO, Roman. *Sociální práce ve školství se musí šířit* [online]. Převzato od Obecně prospěšné společnosti Sirius, o. p. s. In: *Sociální práce*, 2020 [cit. 2025-06-12]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/o-cem-se-mluvi/socialni-prace-ve-skolstvi-se-musi-sirit/>

PRACTICAL PIE. *Urie Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory* [online]. PracticalPie.com, 2023 [cit. 2025-04-29]. Dostupné z: <https://practicalpie.com/urie-bronfenbrenner/>

PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Attachment* [online]. [nedat.] [cit. 2025-04-19]. Dostupné z: <https://www.pravonadetstvi.cz/odbornici/attachment/>

PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Vyhodnocování situace dítěte, rodiny a individuální plánování ochrany dítěte* [online]. [cit. 2025-04-16]. Dostupné z: <https://www.pravonadetstvi.cz/odbornici/metody-a-nastroje/vyhodnocovani-situace-ditete-rodiny-a-individualni-planovani-ochrany-ditete/>

PRESSLEROVÁ, Pavla. *Syndrom CAN* [online]. 2025 [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/syndrom-can>

PROFELDOVÁ, Markéta a kol. *Trauma citlivý přístup v Jako doma* [PDF online]. Praha: Jako doma – Homelike, o. p. s., 2022 [cit. 2025-06-11]. Dostupné z: https://jakodoma.org/wp-content/uploads/2022/10/publikace_trauma_FINAL.pdf

STŘEDOČESKÝ KRAJ. *Vyhodnocení ohroženého dítěte a tvorba IPOD* [online]. [cit. 2025-04-14]. Dostupné z: <https://stredoceskykraj.cz/web/socialni-oblast/vyhodnoceni-ohrozeneho-ditete-a-tvorba-ipod>

ŠANCE DĚTEM. *Smutná statistika: Týrání u nás zažívají desetitisíce dětí* [online]. 2019 [cit. 2025-06-12]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/o-cem-se-mluvi/smutna-statistika-tyrani-u-nas-zazivaji-desetitisice-deti>

TONG, Peiru a AN, Irene Shidong. *Review of studies applying Bronfenbrenner's bioecological theory in international and intercultural education research* [online]. *Frontiers in Psychology*, 2024, roč. 14, čl. 1233925 [cit. 2025-04-19]. Dostupné z: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10801006/>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Child maltreatment* [online]. 2024 [cit. 2025-04-16]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

9.3 Ostatní zdroje

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Standardy kvality sociálně-právní ochrany: Manuál implementace*. Praha: MPSV, 2014.

PETRÁŇOVÁ, Anna. *Dospělé děti alkoholiků*. Online. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií. 2023. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gqjed9/>.